

CAIETE DE ARTA POPULARĂ

PORTUL POPULAR DIN MUSCEL

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ

FLOREA BOBU FLORESCU

PORTUL POPULAR DIN MUSCEL

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

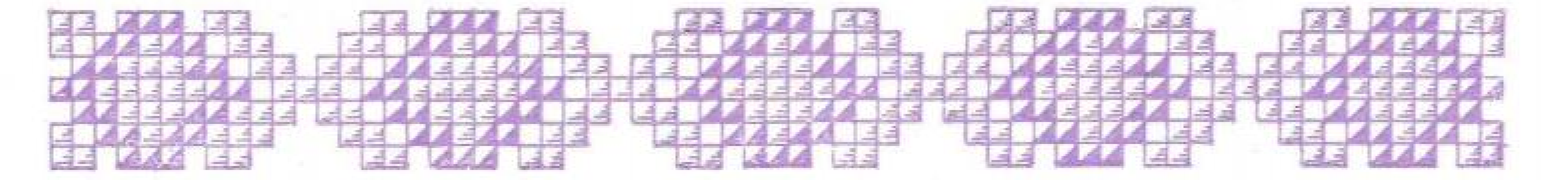
Fotografii de *Florea B. Florescu*

CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ

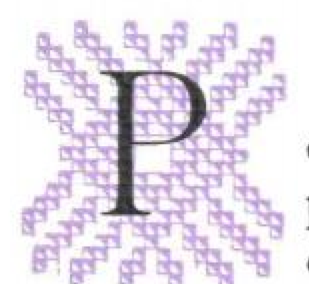
FLOREA BOBU FLORESCU

PORTUL POPULAR DIN MUSCEL

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Portul popular din Muscel este îndeobşte preţuit şi socotit printre cele mai frumoase din ţară. Faima aceasta şi-o datoreşte aspectului său neobişnuit de spectaculos.

La munte, deal şi şes costumul muscelean este deopotrivă de frumos. Indiferent de anotimpuri, el păstrează mereu o linie unitară în structura sa.

Cunoaşterea mai îndeaproape a acestui costum, purtat în Muscel, aproximativ între rîul Dîmboviţa şi rîul Vîlsan va putea contribui la înţelegerea dezvoltării generale a portului popular din ţara noastră.

Muscelul a fost leagănul unor bogate şi importante evenimente istorice. Totuşi el nu poate fi privit ca o entitate, izolată de fenomenele istorice petrecute în zonele învecinate. Limitrof cu Ardealul, el nu numai că a întreţinut permanente legături cu acesta, dar i-a fost şi o bună cale de comerţ.

La zona de contact direct a populaţiei muscelene cu cea ardelenească au existat permanente raporturi etnografice, a căror urmare se reflectă şi în costumul popular. Dar legătura dintre populaţia din sudul Transilvaniei şi cea din Muscel a mai avut loc şi pe altă cale. Viaţa păstorească din Carpaţii sudici este identică pe ambele versante. Şi aceasta nu este întîmplător. În decursul istoriei a existat un curent migrator păstoresc dinspre Ardeal, spre sud. Aceste migraţiuni au determinat formarea unui lanţ de sate în sudul Carpaţilor, cunoscute sub numele de « ungureneşti ». De aceea în sudul Carpaţilor întîlnim nu numai influenţe, dar şi elemente

etnografice tipic ardeleneşti. Aşa se explică şi prezenţa costumului « ungurenesc », a cărui linie este transilvăneană.

Relaţiile comerciale au uşurat şi ele transmiterea dintr-o parte într-alta a Carpaţilor a unor piese de port, materiale de confecţionat şi poate chiar a unor tehnici de lucru. Încă din secolul al XV-lea neguţătorii din Ţara Romînească şi Moldova aveau dreptul să-şi desfacă mărfurile pe pieţele transilvănene. După cum reiese dintr-un document inedit păstrat în Arhivele Statului din Sibiu (Z.U.I. 176), la 16 decembrie 1619, piaţa transilvăneană era invadată de pălărieri din Valahia, care făceau concurenţă pălărierilor saşi organizaţi în bresle:... « sînt mulţi şi diferiţi meseriaşi neautorizaţi, turburători (*Störer*) şi cîrpaci (*Riepler*) cum sînt numiţi cei care vin din ţări străine, dar mai ales din Valahia, dar şi din ţara noastră Transilvania, care fac pălării prin care străbate apa făcîndu-le nefolositoare, dar le vînd cu sume mari şi lucrează în dauna breslelor... să fie aduşi la judecată şi să li se confişte marfa... »

Legăturile comerciale între populaţiile de pe ambele versante ale Carpaţilor erau atît de strînse, încît, după o relatare a călătorului Jacob Bongars din anul 1585, Braşovul apărea ca un tîrg deopotrivă al romînilor ardeleni şi al celor din Ţara Romînească: « *Peuplée à cause du marché qui y est tous vendredi et samedi, auquel viennent tous Valaques et Bogdans comme à une foire* ».

Documentele menţionează că şi spre Ţara Romînească s-au exportat materiale şi elemente de costum. Radu Vodă însuşi trimite la pîrgarii braşoveni pe jupîn Alexi să cumpere cojoace « ce-mi trebuiesc pentru casa domniei mele şi nişte postav ce mi-a rămas să împart curţii domniei mele ».

Astfel se explică unele elemente comune între portul muscelean şi cel ardelenesc din sudul Ardealului. În Muscel, pe lîngă tipul de port specific local, apare, deşi puţin răspîndit, şi portul « ungurenesc » din satele cu păstori ardeleni.

Despre portul popular din Muscel avem prea puţine documente grafice. În afară de costumul care se distinge la ctitorii unor biserici, nici un alt document plastic nu ne-a rămas mărturie despre aspectul portului muscelean de acum cîteva secole. Existenţa unor denumiri aidoma celor de astăzi, pentru unele piese de port, ne este confirmată de documente.

Abia în cursul secolului al XIX-lea frumuseţea costumului muscelean trezeşte interesul unor pictori străini. O serie dintre maeştrii picturii romîneşti, între care Carol Popp de Szathmary, Nicolae Grigorescu, Tattarescu

1. Grup de țărani museceleni. Stampă din prima jumătate a sec. XIX

etc., au lăsat opere remarcabile în care costumul muscelean apare în trăsăturile lui cele mai caracteristice. Sînt celebre acuarelele și desenele lui Szathmary cu teme « femei și bărbați călări » și « tîrguri » sau uleiurile lui Grigorescu cu țărăncuțe muscelene în costumul cu fotă.

Caracterul dominant al costumului popular din Muscel este o linie structurală simplă, datorită fotei care înfășoară corpul de la talie în jos aderînd puternic pe șolduri. Această simplitate este înnobilată însă de prezența altor piese de port: cămașa împodobită cu ornamente în general de un contur mare, în culori mai mult sobre decît vii, precum și de maramă, care dă o notă de distincție întregului costum. Nici costumul bărbătesc nu se deosebește esențial față de portul bărbătesc din alte regiuni. Cu toate acestea el are o înfățișare proprie, deosebit de plăcută. Se pare că nicăieri proporția dintre lungimea cămășii și cea a ițarilor nu este atît de firească. Ornamentele care împodobesc mai ales cămașa, dispuse în mod echilibrat, contribuie la determinarea unui aspect închegat și frumos, caracteristic costumului de vară bărbătesc din Muscel.

Portul femeiesc pe timp de vară este compus de obicei din cîrpoi (maramă) țesut în casă, sau broboadă din comerț, iie, fotă, brîu, bete,

ciorapi, opinci sau « scarpeți » și mai rar papuci. În zona muntoasă se poartă încă salbe de galbeni la gît. Pe timp răcoros, costumul se îmbogățește cu haine de dimie albă și cojoace.

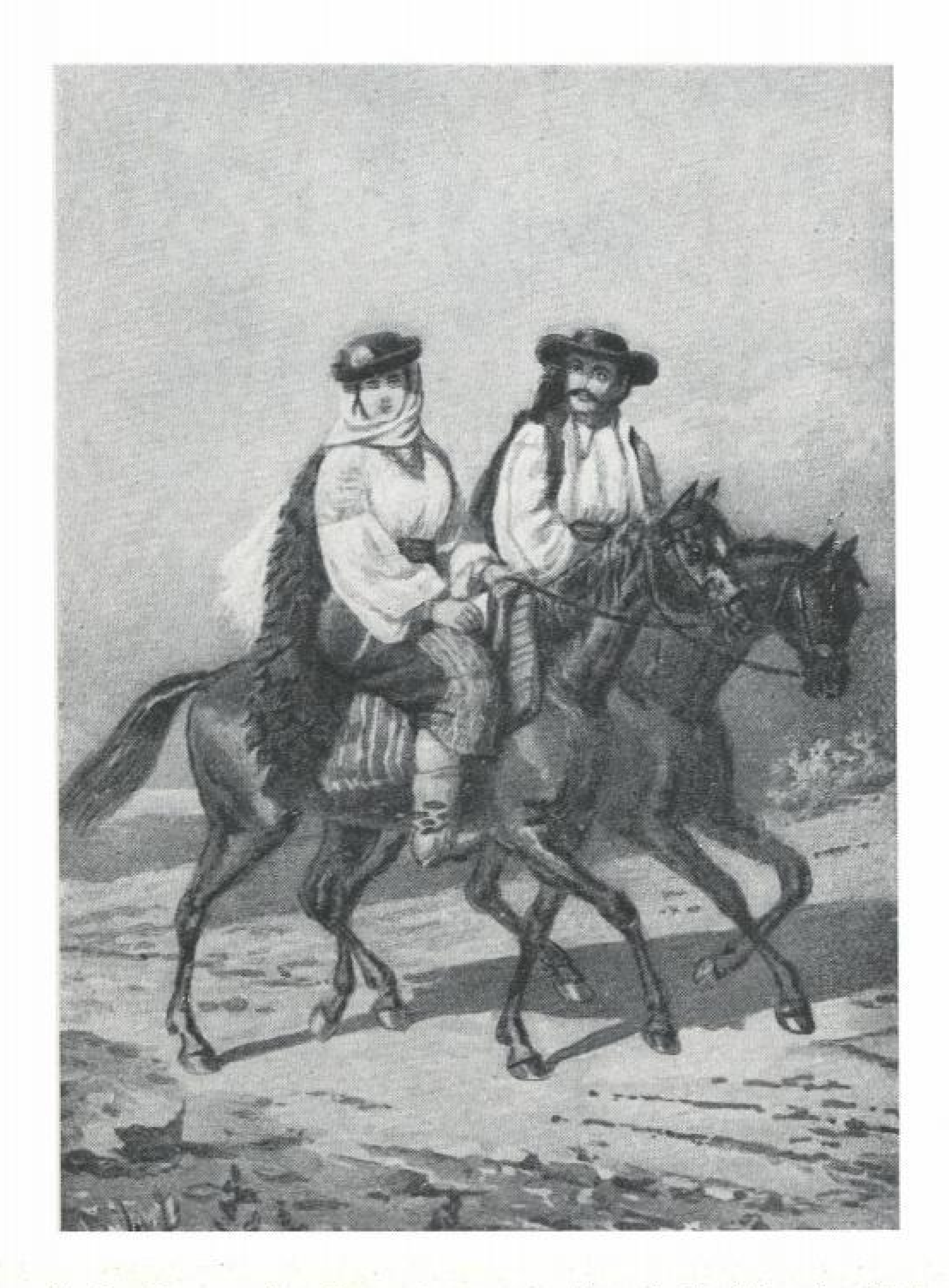
Dacă judecăm după desenele lui Carol Popp de Szathmary, ca și după piesele de port de acum aproape o sută de ani conservate în principalele muzee din țara noastră, se observă prea puține modificări în costumul muscelean. În afară de părăsirea liniei proprii țărănești a mintenelor, alte schimbări n-au survenit nici în structura pieselor și nici în sistemul lor decorativ. Portul popular femeiesc de Muscel, închegat în condiții sociale economice specifice, are o notă puternic tradițională. Elementele de port prezintă o bogată și frumoasă compoziție ornamentală. Nici una dintre piesele de port femeiesc nu este lăsată fără ornamente, executate în tehnici dintre cele mai variate, cu un simț artistic desăvîrșit, atît de caracteristic pentru populația Muscelului.

Dacă broboada neagră cu ciucuri, de toate zilele, este procurată din comerț și are o mai mică importanță în ansamblul costumului de muncă, marama — o țesătură de borangic în două ițe — reprezintă una din piesele de podoabă ale costumului femeiesc de sărbătoare. De forma unui voal lung, pînă la patru metri, ea are o înfățișare fină, spumoasă, fiind împodobită cu ornamente din bumbac sau mătase în alb, roșu, albastru, galben, sau din fir în culoarea argintului sau a aurului. Ornamentele, fie presărate uniform pe întregul cîmp, fie concentrate spre capete, sînt distribuite într-o asociere și într-un ritm, care trădează un simț decorativ și un gust artistic remarcabil. Ornamentele pot fi geometrice, sau florale, dispuse în cîmpuri romboidale încadrate cu dungulițe, de dimensiuni reduse la maramele din secolul trecut și de dimensiuni destul de mari, la cele de dată mai recentă.

Maramele de Muscel sînt foarte căutate și astăzi la tîrgurile din zonele învecinate.

Portul femeiesc din Muscel a atras atenția și prin pălăria de fetru, purtată deopotrivă de femei și fete. În legătură cu acest obicei, trebuie să amintim că el se menține și în sudul Ardealului, mai ales în zonele Sibiu și Făgăraș. Dacă ținem seama că despre un asemenea obicei în sudul Carpaților nu există semnalări în documente, trebuie să-l privim ca o influență săsească, răspîndită în Muscel prin populația romînească din Ardeal, care s-a revărsat în această zonă.

Ceea ce contribuie la faima costumului femeiesc muscelean este în special iia. Prin iie se înțelege în mod exclusiv cămașa femeiască. Termenul de cămașă este rezervat în această zonă numai pentru cea bărbătească.

2. *C. Popp de Szathmary: Țărani din Muscel, călări*

Este de menționat că termenul de iie se folosește și în zona limitrofă ardelenească.

Iia, făcută din pînză de casă țesută în două ițe, are de obicei două părți: trupul și poalele. Structura morfologică a iiei de Muscel nu diferă de cea a cămășilor femeiești din cea mai mare parte a țării. Gura de la gît a iiei se obține prin încrețirea foilor din care se formează pieptul, spatele și mînecile. Această tehnică simplă de veche tradiție se observă la cămășile purtate de femeile dace înfățișate pe reliefurile monumentului de la Adamklissi (Tropaeum Traiani). Încrețiturile de la gura gîtului, de care am amintit, sînt acoperite în majoritatea cazurilor de un mic guleraș; întîlnim, deși

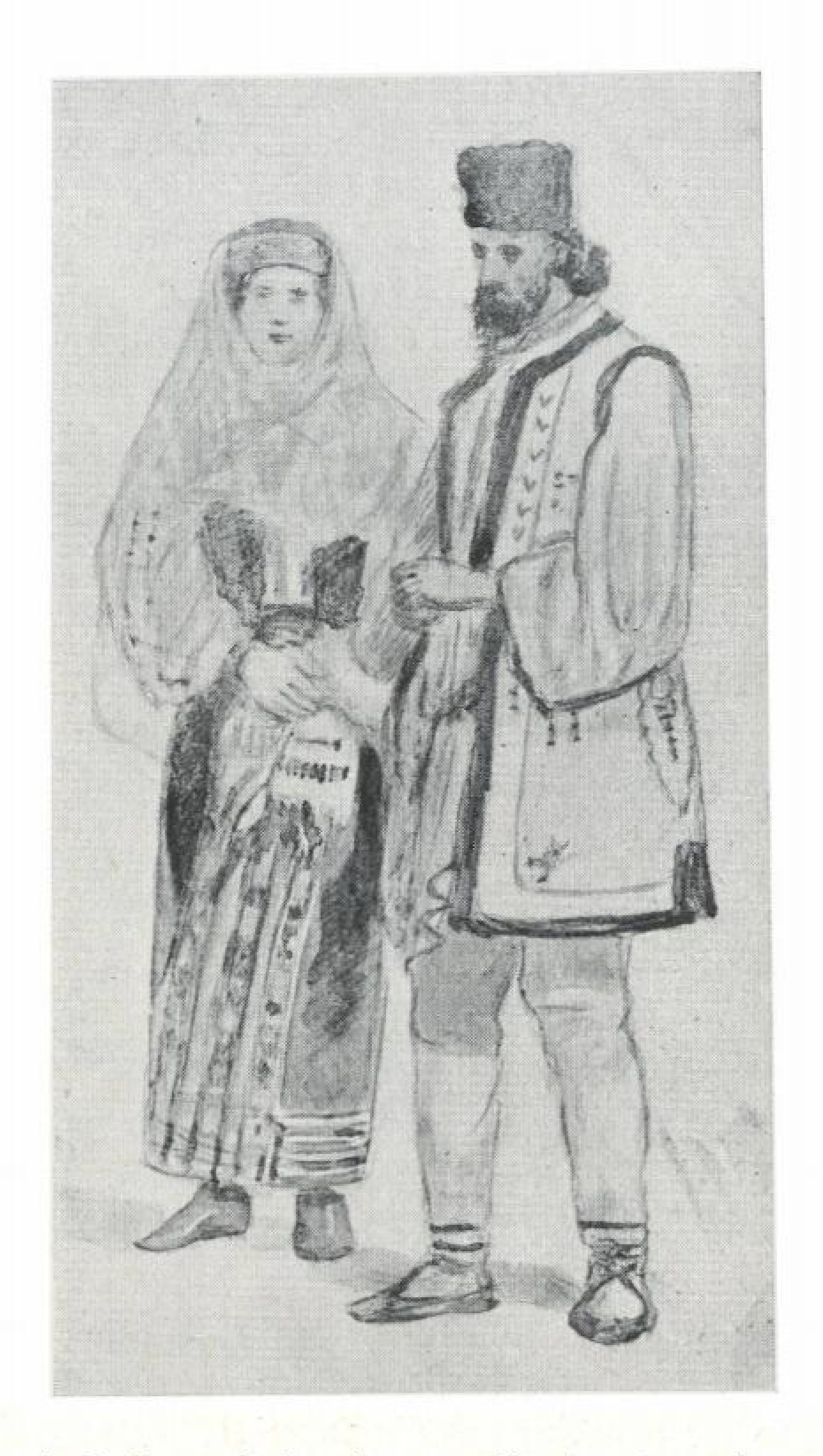

3. C. Popp de Szathmary: Rucăreancă

mai rar, și cămăși fără guleraș, care au premers celorlalte. Cămăși femeiești lipsite de guler se mai întîlnesc frecvent numai în Moldova de nord.

Ținînd seama de importanța pe care o are acest element de port femeiesc, ne vom opri în continuare nu numai la problema ornamenticii, dar și la o serie de termeni, care sînt semnificativi pentru înțelegerea relațiilor care au existat între populația din sudul Ardealului și Muscel.

După tehnica împodobirii, iile de Muscel se împart în două categorii și anume: brodate (cusute) și alese în război.

4. C. Popp de Szathmary: Muscelean și musceleancă

O serie de documente, din diferite epoci, aduc mărturie despre existența iilor cusute.

Astfel, prima mențiune o avem din secolul al XVII-lea, datorită lui Conrad Iacob Hildebrandt. În general cusăturile cămășilor femeiești au fost remarcate de mai mulți călători străini prin Țările Romînești.

Iia de Muscel se caracterizează printr-o cusătură bogată, poate chiar prea încărcată, realizată cu materiale obișnuite ca: lînă, arnici, mătase, fir de argint sau aur, fluturi și betea. Cîmpurile ornamentale de la iie sînt în

general constante: gulerul, pieptul și mîneca cu mai multe sectoare (altița, încrețul, rîndurile în lungul mînecii, brețarea). După cum se vede, este vorba de un sistem ornamental specific pentru cămașa cu altiță, care are o largă răspîndire în țara noastră. Prototipul acestui sistem ornamental este și el vechi. La figurina de la Cîrna, care datează din epoca bronzului, se observă la braț unele incizii care marchează în mod cert cîmpurile ornamentale de pe mînecă.

Spre deosebire de iile din alte regiuni, la cele din Muscel se observă uneori cum « rîndurile » cusute de pe mînecă străbat încrețul, făcînd legătură directă cu altița, fără ca efectul decorativ să sporească prin aceasta.

Motivele ornamentale folosite sînt destul de variate. Cel mai frecvent este cel denumit în mod curent « fuști » sau « fuște ». El se aseamănă cu niște crestături în lemn, înșirate de o parte și de alta a unei nervuri. Dacă laturile acestor crestături sînt realizate din linii frînte, ornamentul ia denumirea de « fundățenii creți ».

Lucrate în roșu, negru și în fir, motivele în «fuști» constituie elemente ornamentale de un efect decorativ din cele mai reușite. Termenul de « fuști » nu are o răspîndire uniformă în Muscel. La C. Lung el este înlocuit cu acela de «brăduleți», la Nucșoara prin « colți». Termenul de « fundățeni » apare și în zona limitrofă ardelenească.

Un alt motiv frecvent la iile muscelene este cel denumit « stîlpi » sau « uluci », cu un apreciabil efect decorativ pe pieptul sau mîneca iiei.

Printre cele mai valoroase motive ornamentale de pe iile muscelene, trebuie amintită și « ciarba ». Acest ornament se caracterizează printr-o linie șerpuită, ușor arcuită la punctul de curbă, de aspectul unui corn — dacă considerăm fiecare sector în parte. Motive ornamentale secundare, așezate în curbura cea mare, măresc simțitor valoarea decorativă a acestui ornament. « Ciarba » poate fi cusută cu un același efect artistic pe piept, altiță și în lungul mînecii. Valoarea acestui motiv este sporită prin utilizarea frecventă la brodarea lui a firului roșu asociat cu firul de aur.

Destul de frecvent este și motivul cunoscut sub numele de « curcani » realizat din grupuri de ornamente adunate în smocuri, care se aseamănă cu un curcan înfoiat.

Alte motive între care « suveicuța » cusută pe « rumînescuri » și pe « fir » și « șerpeasca » sînt destul de apreciate. Cel de al doilea motiv, cusut atît pe altiță cît și pe mînecă, se asociază uneori cu un alt motiv și anume « melcul ». Motivul « șerpeasca » este scos în relief de albul rămas printre umplutură, ornamentul apărînd deci prin contrast. Denu-

5. *C. Popp de Szathmary: Musceleancă*

mirea de « șerpeasca » provine din faptul că el este extrem de șerpuit. Cît privește numele de « melc », dat unei spirale întrerupte brusc, se datorește impresiei de cochilie de melc pe care o lasă această spirală.

Interesant prin originalitatea lui primitivă este și ornamentul « șerpi » sau « șerpișori ». Motivul șarpelui apare și la ceramica din Muntenia, precum și în folclorul literar. Insistența cu care revine acest motiv în arta populară plastică sau cea literară trebuie pusă în legătură cu fondul de credințe străvechi ale populației.

O serie întreagă de alte motive ornamentale merită să fie amintite, printre care « craca măciucii », « cîrligele » și « roțile », motivul « șătrăn-

guța » cu ornament floral de un remarcabil efect artistic, « boboaca » și « potcovița ».

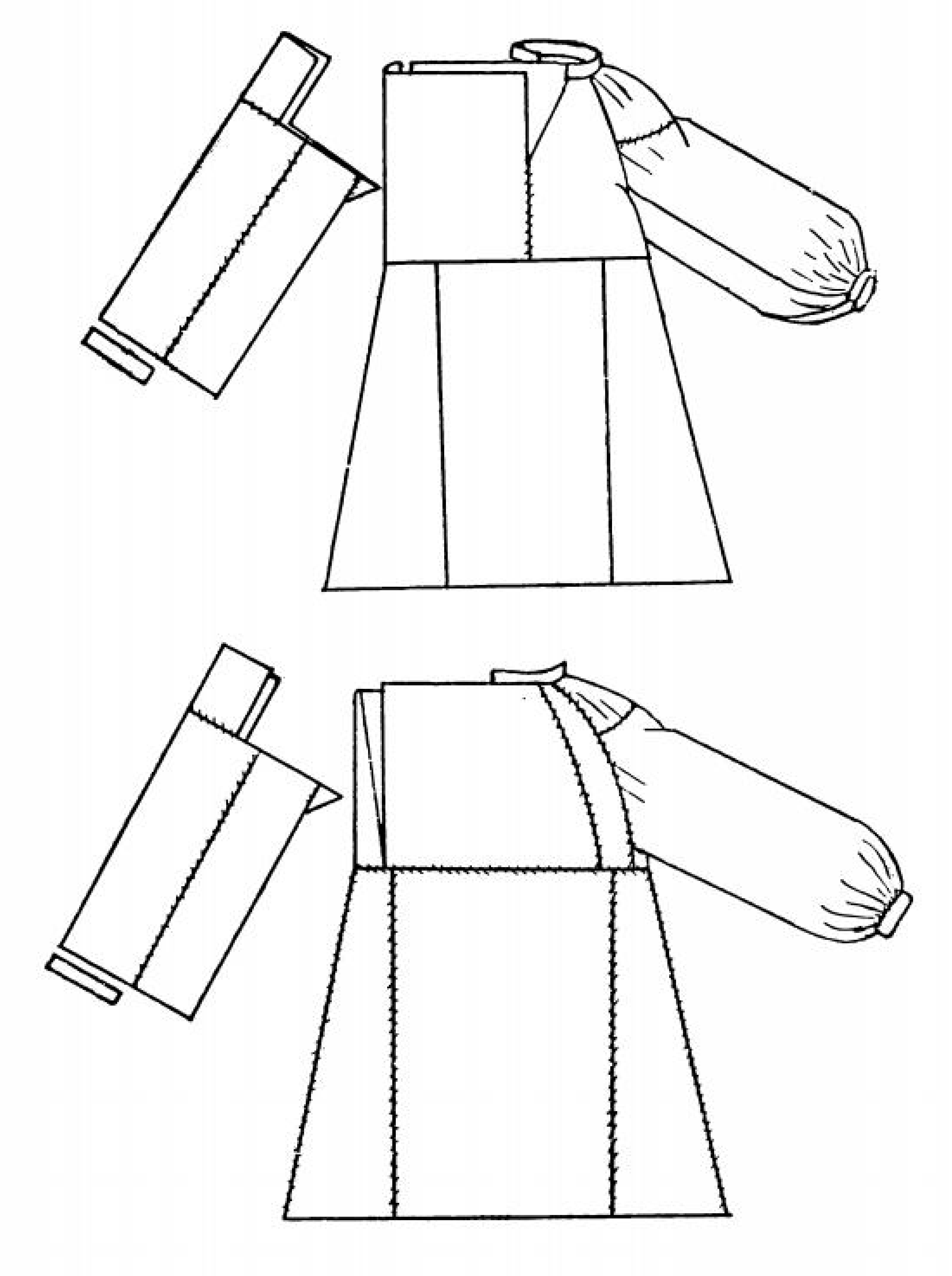
În ceea ce privește tehnica cusăturilor, cel mai frecvent este punctul în cruce, cusătura pe fir, dar revine totuși mai des așa-zisul punct bătrînesc, cu ajutorul căruia se realizează o broderie numită « în rumînescuri ». Se poate spune că o caracteristică a cusăturilor de la iile muscelene o formează acest tip de broderie. În tehnica aceasta, se folosește un fir gros, lăsat afînat. Printr-o abilitate a cusătoarei se obține un cîmp uniform de broderie în relief. Conturul propriu-zis al motivului ornamental realizat printr-o astfel de tehnică, de obicei geometric, nu se poate distinge decît de aproape.

O altă categorie de ii este formată din cele împodobite prin alesătură în război. Ornamentele la acest tip de iie reproduc aproape aidoma pe cele brodate, între care amintim mai ales ornamentul « fuști ». Ornamentica aleasă în război, uneori în șaisprezece ițe, este totuși de sine stătătoare. Gama ornamentală bogată și de o varietate destul de mare indică același simț fin al populației din Muscel nu numai în alegerea motivelor și armonizarea culorilor, dar și în sistemul compoziției.

Terminologia referitoare la părțile componente ale cămășii nu este unitară. În unele locuri foaia din piept a iiei se numește « bucată », în altele « ciupag ». Termenul de « ciupag » înseamnă chiar și o măsură. Astfel se zice « un ciupag și jumătate », în loc de o foaie și jumătate. Clinii din părți ai iiei poartă denumiri diferite: « altoaie », « băgătură » sau « fofiază ». În cele mai multe localități gulerul iiei se cheamă « brețară », « biată », « biantă », sau « obinzică ». Cuvîntul guler se întîlnește doar în comunele Drăghici, Văcarea și Schitul Lăzărești; în cea din urmă el coexistă cu cel de « obinzică ». Termenul de « brețare » apare în comunele Nucșoara și Mărcuș; cel de « bantă » în comuna Corbi, cătunul său Zghiau și în comuna Boteni. În restul satelor se folosește numai termenul de « obinzică », pe care-l regăsim și în satele din zona limitrofă ardelenească.

Pentru desemnarea manșetei de la iie întîlnim cuvinte ca: « bantă », « brețare », « obinzică » și « pumnaș ». Cuvîntul « obinzică » se folosește și în vecinătatea Ardealului, în localitatea Dîmbovicioara și cătunul său Ciocanul; cel de « brețare » apare în localitățile Nucșoara, Schitul Lăzărești, Drăghici, Văcarea, iar cel de « pumnaș » în Vișoiul și Dragoslavele. Cea mai largă răspîndire o are termenul de « bantă ». După cum se observă, uneori pentru guler și manșetă sînt folosiți aceiași termeni.

Volanul de la mîneca iiei are și el denumiri variate: « fodore », « fodori », « fudure », « mînecă cu creț », « mînecă încrețită ».

6. Croiul iiei de Muscel

După cum se observă există o concordanță între terminologia referitoare la iia de Muscel și la iia din zona limitrofă ardelenească. Faptul are o explicație istorică. Populația ardelenească, care a pătruns în zona Muscelului, a impus nu atît structura acestei piese de port, cît terminologia la diferitele ei părți componente. Aceasta este cu atît mai clar, dacă luăm în considerare terminologia iiei din zona Argeș.

O altă piesă de port femeiesc, care contribuie în largă măsură la definirea portului muscelean, este fota. De formă dreptunghiulară, fota se poartă înfășurată strîns în jurul șoldurilor. Costumul femeiesc cu fotă în țara noastră se poartă în nordul Munteniei, Moldova, Moldova de nord

și pe cursul superior al văii Mureșului. Despre apariția istorică a acestei piese de port nu există multe date. Ea pare a fi reprezentată pe unele reliefuri ale monumentului de la Adamklissi. La vechile popoare din Orientul Apropiat se cunoaște un veșmînt asemănător. Originea fotei nu poate fi despărțită de asemenea mărturii.

Fota începe să se poarte aproximativ de la linia Topologului spre răsărit pînă în Moldova de nord. În Moldova și Moldova de nord termenul este înlocuit cu cel de catrință sau « priștoare »; pe Valea Mureșului ea este denumită « prinzătoare », iar Huțulii din Moldova de nord îi zic « openca ». Deși fota reprezintă un tip bine definit de piesă de port, la contactul ei cu zona catrințelor nu există o delimitare precisă. Pe cursul rîului Topolog însăși ea apare alături de catrințe. De la Sălătruc în sus spre Cîineni, fota este aproape complet dispărută și o vom întîlni sub forma fotei cu fir, denumită « vîlnic ». De la Topolog spre Olt domină catrințele, fota fiind purtată doar în timpul iernii. Harta de la pagina 29 arată zona de întrepătrundere între fotă și catrință.

Fota se țese de obicei în patru ițe. În ultimele decenii s-a introdus și fota țesută în două ițe, denumită « fotă scorțată », datorită faptului că se țese ca și o scoarță.

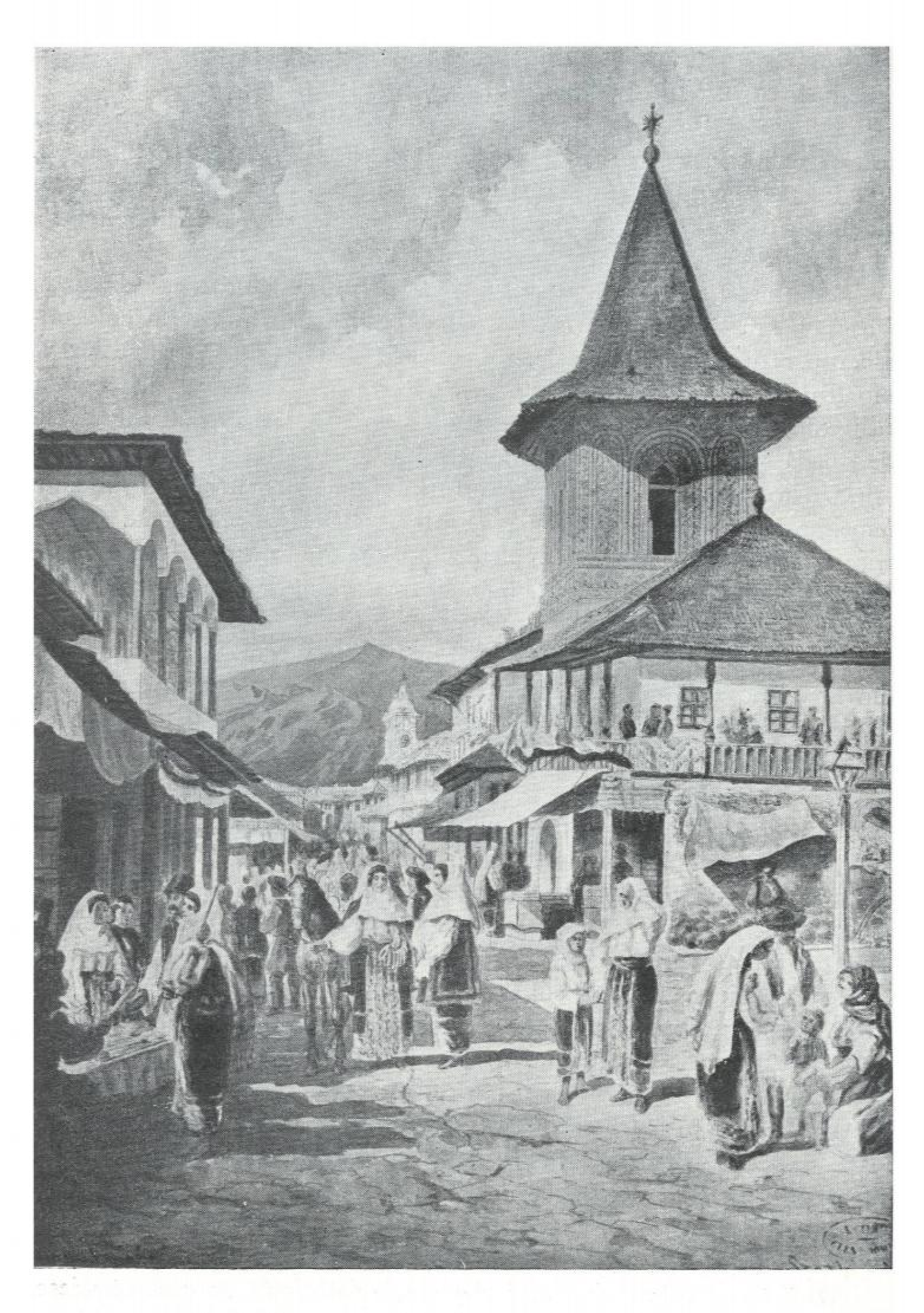
Aspectul fotei este în general sobru. Ea poate fi complet neagră sau ornamentată. Împodobirea fotei se face fie în țesătură și în acest caz ea constă din simple vergi, sau este aleasă cu mîna la război în motive florale sau geometrice.

Ornamentica fotei, deși simplă, merită atenția iubitorului de artă. Înainte de 1880, ea consta din niște vărgi sau benzi mai late, așezate la capetele fotei sau la poale.

De la o dată destul de veche, pe lîngă fota cu vărgi și benzi la capete a apărut și fota cu motive ornamentale alese cu mîna, totdeauna geometrice, realizate din îmbinări de forme romboidale, în culoare roșie, verde, galbenă. Adeseori în alesături și-a făcut loc cu discreție și firul metalic.

La poale, varga fotei, totdeauna roșie, a rămas mult timp neornamentată încadrată doar de una sau două linii de culoare verde sau galbenă. Acest tip de fotă reprezintă fota de sărbătoare.

Mai ales după anul 1900 a survenit o modificare în ornamentarea fotei alese. Treptat, treptat, alesăturile de la capetele fotei au devenit mai bogate, iar fîșiile s-au lățit mai mult. Într-o fază ulterioară și varga simplă de la poalele fotei începe să fie aleasă și devine tot mai lată. Fota a ajuns să fie înconjurată de jur împrejur — în afară de partea superioară — de o

7. C. *Popp de Szathmary*: *Tîrg la Cîmpulung*

alesătură lată, executată din lînă, mătase, sau fir. Fota albă de mireasă, executată numai din fir, este în întregime aleasă.

Echilibrul compoziției decorative s-a păstrat și la ornamentarea fotelor mai noi. Vechea fotă poate fi și astăzi întîlnită pretutindeni.

Fota de lucru la femeile mai tinere este brăzdată de dungulițe în rînduri verticale dese. Fota neagră de lucru este purtată numai de femeile în vîrstă.

În Muscel, varga de la poale poartă numiri diferite ca: « mînz », « bantă » sau « nadă ». În Moldova și Moldova de nord, termenul consacrat pentru varga de la poale este acela de « bată ». După primul război mondial, în Muscel s-a început executarea pe scară industrială a unor fîșii colorate, care se coseau la poala fotei negre. De aici a rezultat termenul de « nadă » pentru varga de la poale a fotei.

Un rol însemnat în completarea aspectului decorativ al costumului femeiesc de Muscel îl au și brîiele, dar mai ales betele cu ornamente geometrice, constînd din vergi sau ochiulețe viu colorate și totuși bine armonizate.

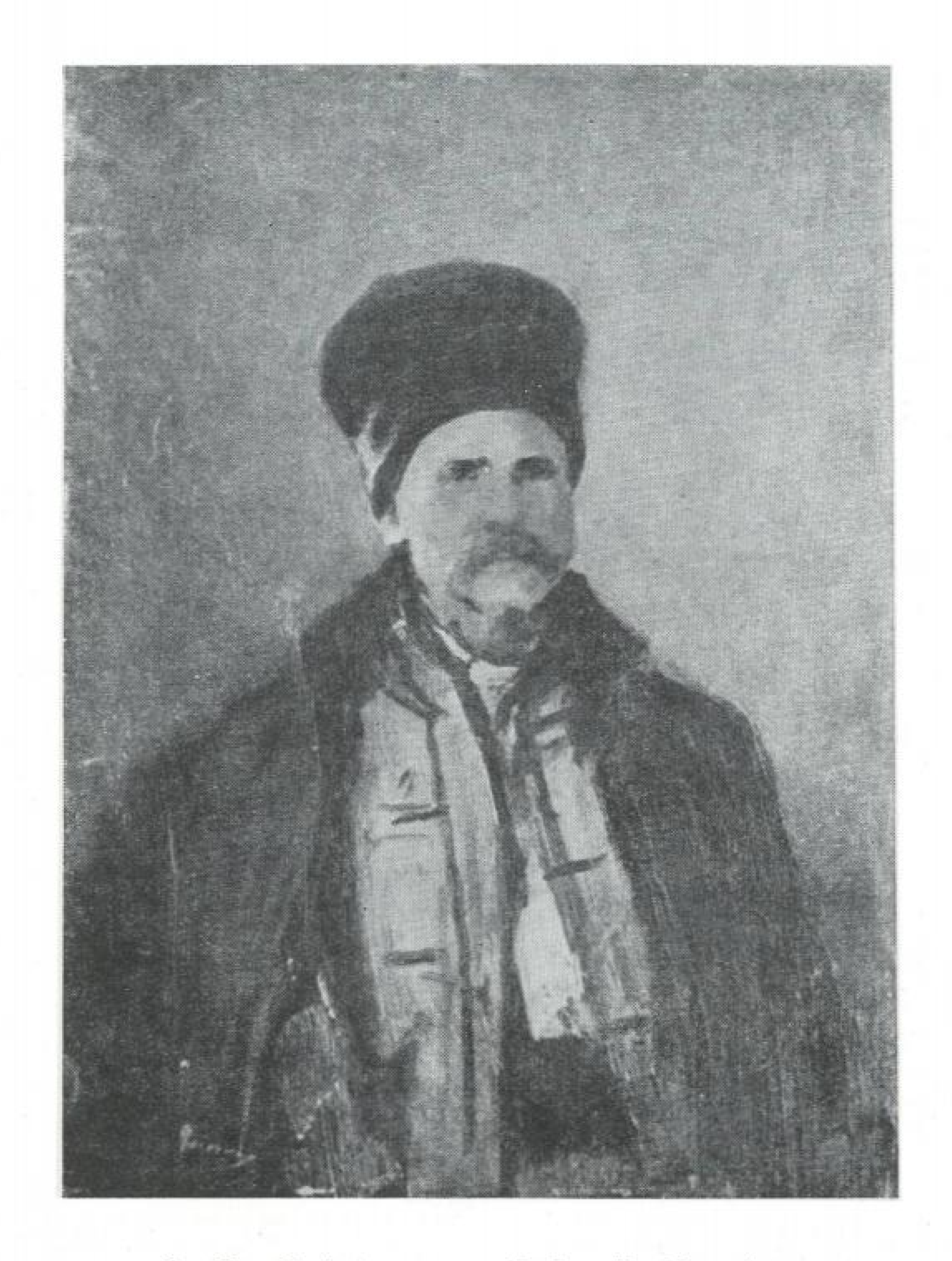
Celelalte piese de port, care îmbracă tot corpul, ca de pildă minteanul, apar destul de rar.

Încălțămintea nu are nimic deosebit. Ciorapii sînt simpli, împletiți din lînă. Încălțămintea preferată constă din « scarpeți », mai rar opinci și, destul de des în ultimul timp, din pantofi.

Portul bărbătesc de Muscel nu este mai puțin atrăgător. În timpul verii, compus din pălărie, cămașă, brîu sau chimir, ițari și opinci, el impresionează totuși prin aspectul său închegat, împodobit cu măsură. La acest ansamblu se poartă și o vestă neagră, adeseori cu guleraș. Pe vreme răcoroasă, costumul bărbătesc se îmbogățește cu alte piese, între care căciula, cioarecii de dimie albă, cojocul și minteanul. Gluga este și ea o piesă mai strîns legată de costumul bărbătesc. Și elementele de port bărbătesc merită să fie cunoscute, datorită uneori structurii lor specifice sau împodobirii lor.

Căciula apare fie sub formă înaltă, fie sub formă joasă, retezată, amintind căciula mocănească. În trecut se purtau pălării cu calotă rotunjoară joasă, cu marginile drepte și relativ înguste, avînd în jurul calotei o bentiță neagră cu două dungute albe pe margini. Acest tip de pălării era purtat deopotrivă de bărbați și de femei și a fost înlocuit mai tirziu cu pălăriuța mocănească cu boruri mici, purtată de păstori.

Dacă iia constituie unul din elementele principale de port femeiesc, cămașa bărbătească reprezintă și ea o piesă de costum de o mare valoare

8. N. Grigorescu: *Bărbat din Cîmpulung*

artistică. Acoperită de cusături la gît, piept, umeri, pe marginea mînecilor și la poale, ea constituie elementul cel mai de seamă al costumului bărbătesc, care-i imprimă sensul decorativ. Cusăturile sînt făcute în culori diferite. Motivele ornamentale sînt în general geometrice.

Se cunosc cîteva forme de cămăși bărbătești: cămașa cu platcă simplă, lipsită de ornamente, cămașa cu clini și cămașa cu fustă, care reprezintă piese de port pentru zile de sărbătoare, decorate cu multă grijă.

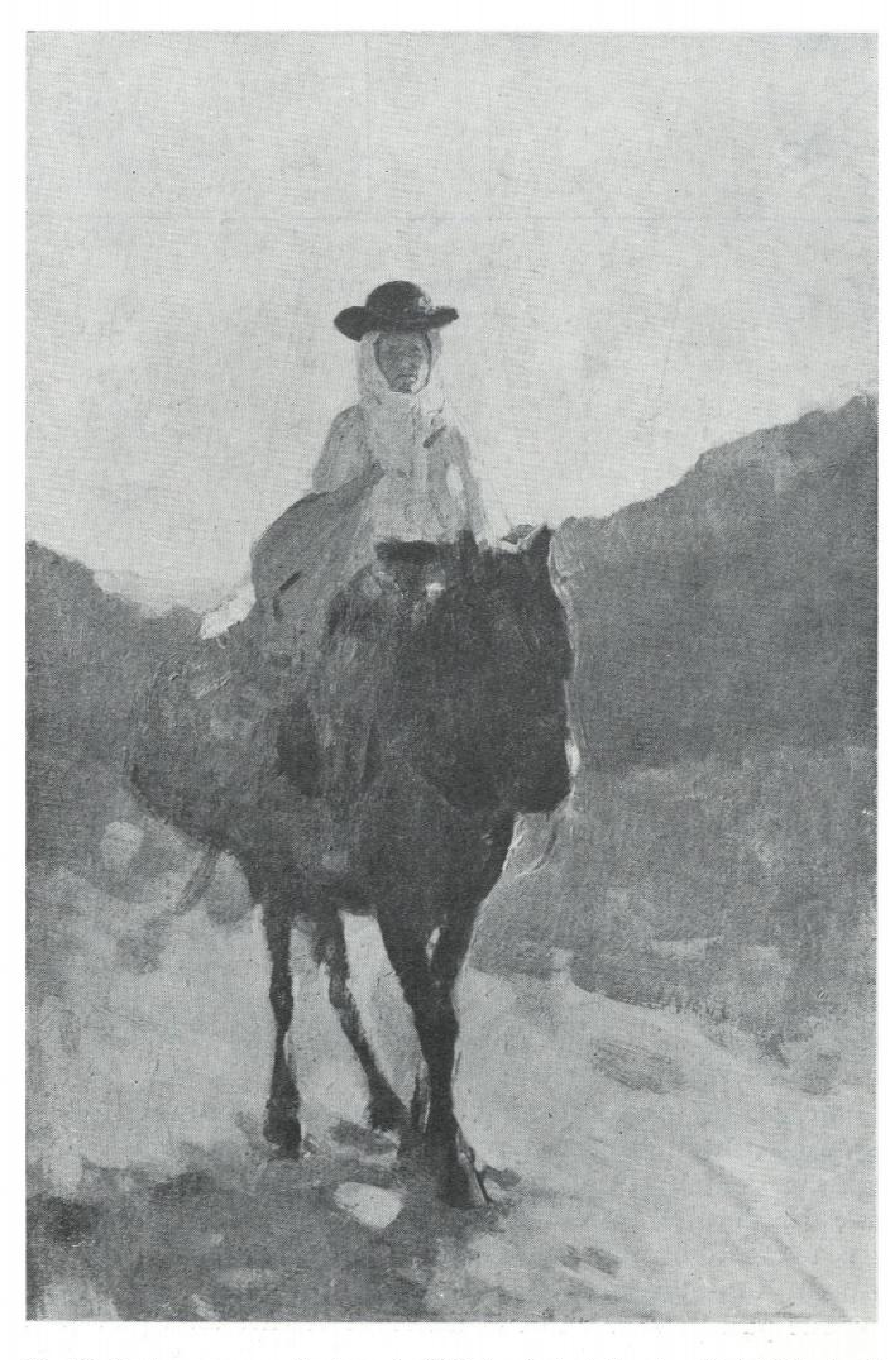
Cămașa cu clini, numită și bătrînească, este făcută dintr-o singură lungime de pînză, care se îndoaie în două, iar la punctul de îndoire se croiește gura gîtului și despicătura de la piept. Ea este prevăzută cu niște

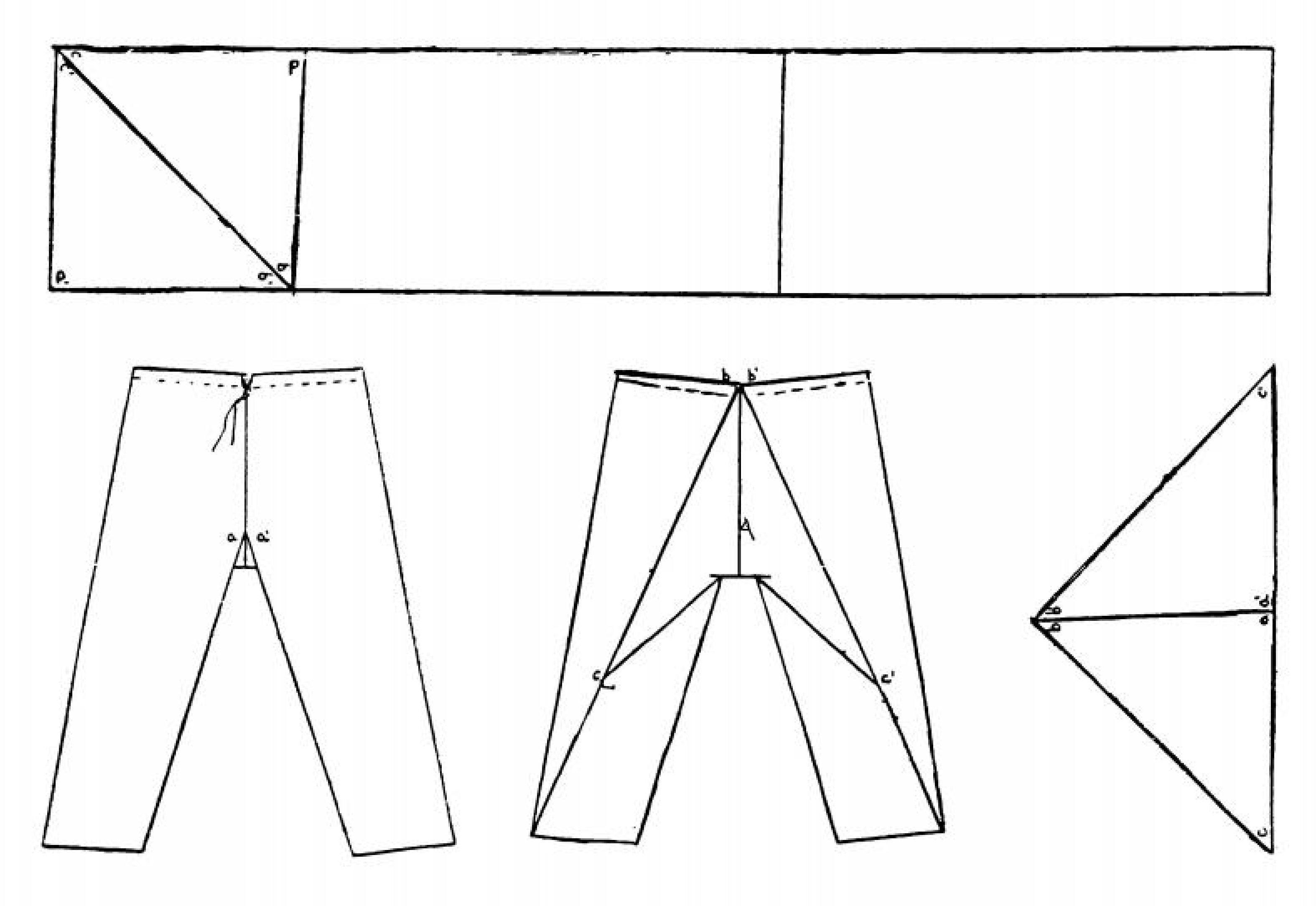
9. N. *Grigorescu*: *Stanca Radu Bastea din Rucăr*

clini în părți. Împodobirea cămășii cu clini este bogată, broderiile fiind executate cu lînă, arnici și adeseori cu fir. Încheieturile acestei cămăși, numite « strînsori », sînt foarte variate și de un efect artistic remarcabil. Iată cîteva feluri de strînsori: « rușceafăr », lucrat în opt piciorușe, « în cîrlige », « în chiciorușe » și « în bobu ».

Cămașa cu fustă se compune din două părți : cea de sus numită uneori « stan » și cea de jos, căreia i se zice « poale » sau « fustă ». Partea de sus reprezintă croiul cămășii cu clini. Fusta este făcută din patru sau cinci foi, încrețite de jur împrejur, fie numai la spate. Ea poate fi prinsă de trupul cămășii, sau este detașată. Acest tip de cămașă, care se aseamănă

10. N. G r i g o r e s c u : Rucăreancă. *(Pălăria este pusă deasupra cîrpoiului, iar la gît poartă glugă)*

11. Croiul simplu al cioarecilor

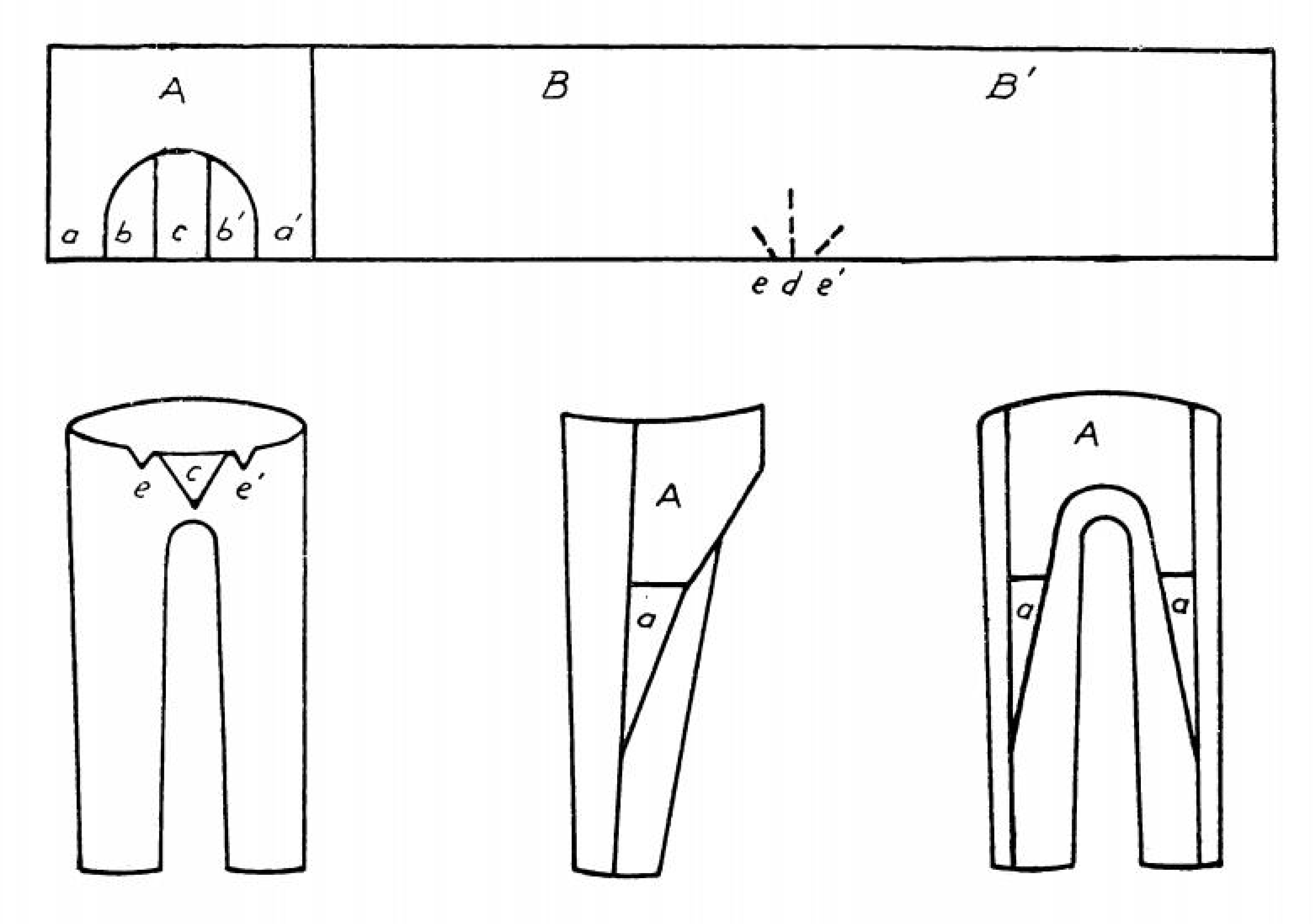
cu cea întîlnită în Macedonia și Grecia, este de origine ilirică. Ea are o largă răspîndire în țară la noi, de-a lungul întregului lanț carpatic, de la Dunăre pînă în Moldova de nord.[1] Acest tip de cămașă poate fi numit, pe drept cuvînt, fustanela romînească sau fustanela nord-dunăreană.

Cioarecii, de formă simplă, sînt uneori identici în croială cu ițarii sau cu izmenele. Există și un tip de cioareci cu un croi mai complicat, care se observă atît în sudul Carpaților, cît și în Transilvania. Originea acestui din urmă tip de cioareci este străveche.

Între piesele cu un oarecare rol decorativ în ansamblul costumului muscelean, trebuie amintită și vesta neagră. Adeseori ea are gulераș. Forma din urmă trebuie privită ca o influență directă a uniformelor seminariale de odinioară, răspîndite prin preoți, cît și prin învățători.

Pe timp răcoros, un loc de seamă îl are cojocul cu mîneci confecționat din blană. Într-o acuarelă de Carol Popp de Szathmary, un asemenea cojoc este purtat de un bărbat călare. El se caracterizează prin cusături

1. Vezi harta de la pag. 30.

12. Croi de cioareci cunoscut încă din epoca bronzului în nordul Europei

triunghiulare, dispuse spre poale și piept. Pe la începutul secolului a XIX-lea un asemenea tip de cojoc, purtat de un mocan, care avea între altele și o sarică, a fost pictat de Michel Bouquet. Un cojoc similar se păstrează în colecția Muzeului de artă populară din București.

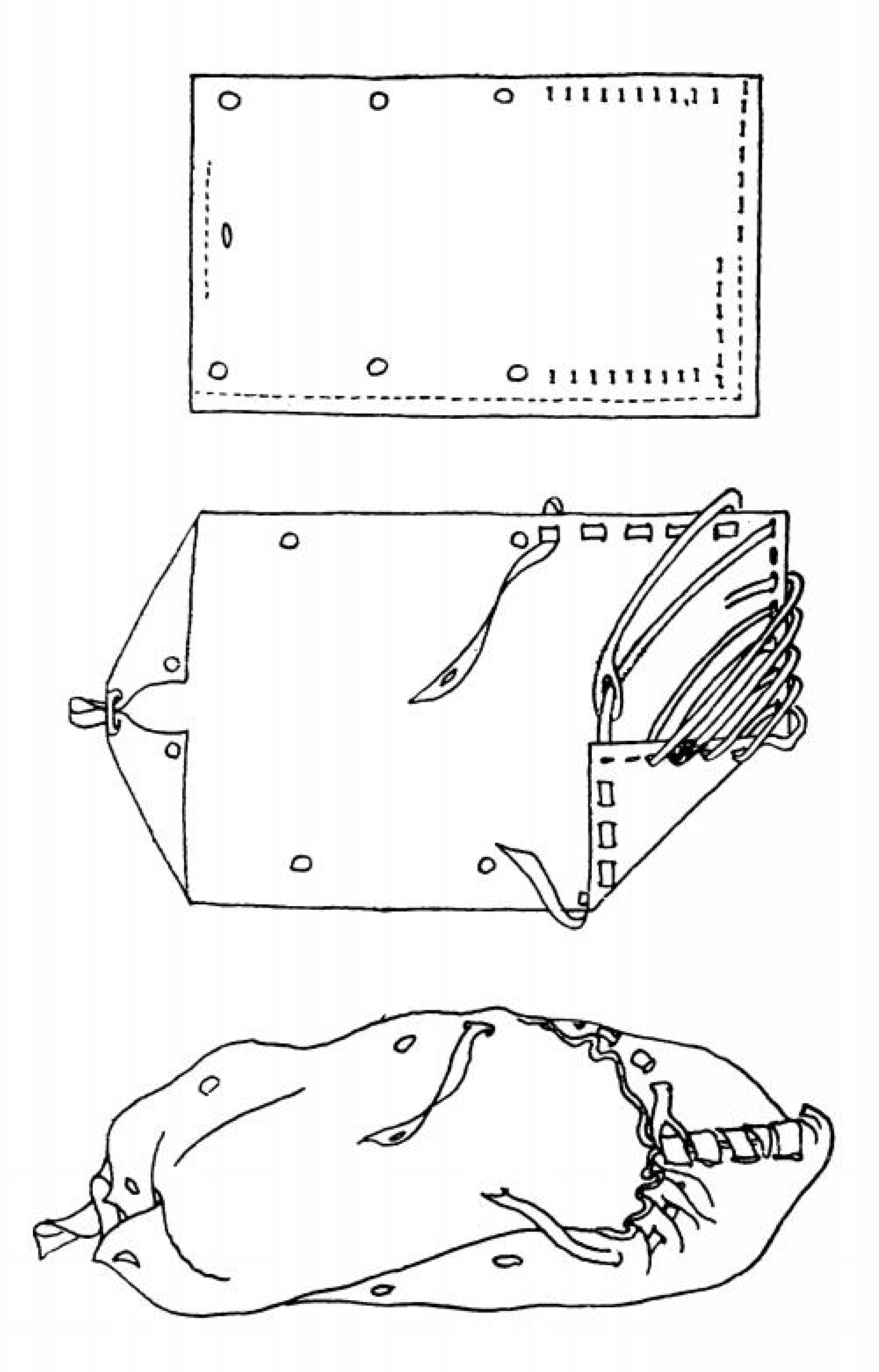
După primul război mondial, valoarea artistică a cojoacelor din Muscel a scăzut, fiind împodobite cu aplicațiuni de piele colorată.

Ca urmare a dezvoltării păstoritului întîlnim aici cojocul mare purtat cu lîna în afară și sarica, astăzi aproape complet dispărută.

Între piesele de port confecționate din dimie neagră, care îmbracă tot corpul, este și minteanul. El a fost înlocuit în general de palton, făcut tot din postav țărănesc, dar avînd un croi apropiat de al hainei orășenești.

În Muscel un element de port, socotit mai mult păstoresc, este « gluga », purtată atît de femei cît și de bărbați, pe cap, la umăr, pe umăr, la piept, pe frunte. Este interesant că ea se întîlnește și în unele sate de cîmpie, unde servește și ca traistă de merinde.

Încălțămintea bărbătească constă din opinci și mai rar din bocanci sau « scarpeți ». După unele caracteristici morfologice, deosebim urmă-

13. Opincă de tip carpatic cu îngurzire peste muchie
a) croiul b) îngurzirea c) forma opincii

toarele tipuri de opinci: opinca încrețită la gurgui peste muche, opinca cu vîrzog și opinca păstorească. Primul tip se obține dintr-o bucată de piele, în care se fac mai multe împunsături și găuri și care apoi se îngurzește, începînd de la vîrf, cu fîșia de piele tăiată din marginea acestei bucăți de piele. După îngurzirea gurguiului, se îngurzește cu aceeași fîșie și treimea anterioară externă; treimea anterioară internă se îngurzește cu ajutorul unei alte fîșii. În schimb, opinca cu vîrzog este îngurzită în ambele treimi anterioare cu aceeași fîșie de piele: după îngurzirea treimii anterioare externe, fîșia se trece la baza gurguiului

de unde se continuă și îngurzirea treimii anterioare interne. Ochiul rămas între cele două îngurziri se cheamă « vîrzog » sau « urechiușe ». Este de menționat că acest tip apare la un prizonier dac de pe monumentul de la Adamklissi, prin aceasta dovedindu-se tradiția dacică a opincii.

Dintr-un tip de opincă simetrică s-a dezvoltat opinca cu gurguiul într-o parte, care este o opincă păstorească. Asimetria aceasta trebuie pusă în legătură cu profesiunea de păstor. Opinca asimetrică împiedică roua sau apa de pe iarbă să se prelingă printre muchiile gurguiului. Ea reprezintă o formă de adaptare la condițiile climaterice.

În costumul muscelean găsim urme de influențe ardelenești reduse uneori doar la terminologie, iar în așezările de păstori ardeleni din sudul Carpaților, există chiar un port transilvănean denumit « ungurenesc », care se deosebește fundamental de cel muscelean.

Portul femeiesc « unguıenesc » este caracterizat de prezența catrințelor în locul fotei, de existența unei ii cu un sistem ornamental propriu, cusută numai în negru. Restul pieselor se deosebesc și ele de cele purtate de musceleni: locul maramei este luat de « velitură », o broboadă specială, sau de cîrpa neagră procurată din comerț, legată « săliștenește » la ceafă; pieptarul se poartă strîmt, după moda transilvăneană; minteanul din dimie neagră prezintă un croi țărănesc tradițional. Piesele comune portului

14. Opinci femeiești — tip carpatic — îngurzite peste muchie

femeiesc « ungurenesc » și muscelean se reduc la cîteva: brîie, bete, ciorapi și opinci.

Dintre piesele de port enumerate, cîteva merită un interes deosebit: « velitura », iia și catrințele.

Dintre tipurile de broboade cu caracter arhaic face parte și « velitura ». Această îmbrobodire complicată se compune din mai multe elemente: « pletele » (cîrpe înfășurate pe o sîrmă), « velitura » (fîșie de pînză înfășurată pe un carton, cu o ridicătură numită corn) și o maramă denumită « propoadă », pe deasupra.

« Velitura » este astăzi purtată rar, doar de bătrînele din comuna Corbi. Acest tip de broboadă se poartă în comuna Jina-Sibiu și a fost adusă prin intermediul păstorilor. În zona de margine a Sibiului, « velitura » are mai multe variante. Ea este de origine romană.

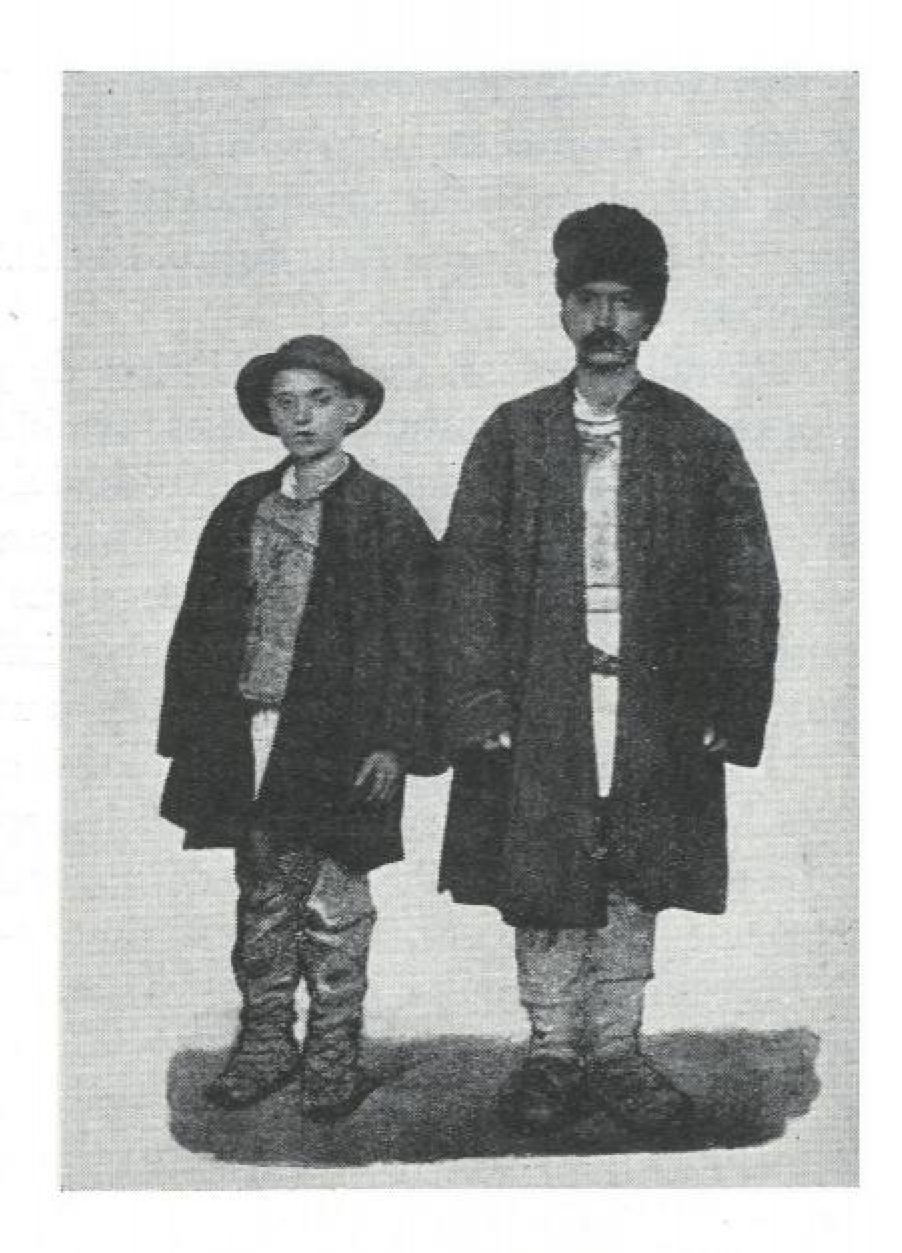
Iia « ungurenească » nu prezintă nimic deosebit ca structură față de cea musceleană. Sistemul decorativ este însă altul. Ornamentele propriu-zise, grupate la guler pe « obinzică » și « ciupag », sînt policrome; cele de pe piept și mîneci, dispuse în dungi numite « ciocănele », sînt cusute în negru, întocmai ca în satele din zona Sibiului. Catrințele sînt cusute în casă. Cea din față, numită « șurț », este neagră, iar cea din spate, catrința, are un fond roșu vărgat pe lățime.

Fără să fie un element de port « ungurenesc », merită să fie amintită și fota largă de Moeciu. În zona învecinată Muscelului, în Ardeal, există o fotă largă și încrețită cu fond negru sau albastru-închis. Ea prezintă la capete pulpene colorate într-un roșu aprins, neîncrețite, iar la poale, în locul unei fîșii colorate cum are fota de Muscel, un grup de vărgulițe numite « mînji ». Tipul de fotă largă de Moeciu a pătruns și în zona de graniță musceleană. Ea reprezintă o piesă de port de o realizare artistică valoroasă.

Costumul bărbătesc « ungurenesc » are și el o notă specifică. Pălăriuța cu calota ușor ascuțită și cu boruri foarte mici, cămașa cu ornament triunghiular pe piept, chimirul de piele, ițarii strîmți, vestuța neagră și opincile cu gurguiul într-o parte, iată înfățișarea acestui costum. Pe timp răcoros, i se adaugă minteanul de dimie neagră identic cu cel femeiesc, și cojocul. Dacă ungureanul este păstor, cojocul mare ia locul pieptarului și minteanului, iar alături de pălărie își face apariția și căciula mocănească retezată, cu fundul lătuț.

Singurul element de podoabă al acestui costum sobru și unitar este cămașa cu « barbur », care mai poartă și denumirea de cămașă mocănească sau cămașă ciobănească, fiind prin excelență un element de port păstoresc.

Caracteristica acestei cămăși constă în prezența unui clin la mijlocul feței cămășii, de la înălțimea brîului în jos, ca și a unui alt clin similar prins la aceeași înălțime, la mijlocul foii de la spate a cămășii. Cuvîntul « barbur », « barbure », « barburi », provine din limba latină *(barbula-am)* și are accepțiunea de ornament triunghiular. Din cauza clinului, ornamentul care acoperă linia lui de cusătură cu foaia cămășii are formă triunghiulară.

15. Port bărbătesc din Muscel *

Despre prezența ornamentului « barbur » la cămășile păstorilor sibieni, există și o mărturie scrisă de pe la jumătatea secolului al XVII-lea.

Costumul « ungurenesc » bărbătesc a fost considerat ca un port profesional păstoresc. El s-a răspîndit în întreaga zonă musceleană, la toți păstorii, indiferent dacă ei sînt « ungureni » sau neaoși musceleni. În schimb, portul « ungurenesc » femeiesc nu s-a răspîndit. Dimpotrivă, piesele de port muscelean ca iia și fota au pătruns în satul Corbi. În alte sate cu populație veche ardelenească, cum sînt Berevoiești-Ungureni, Boteni etc., n-a mai rămas nici o urmă din vechiul costum ardelenesc, care a cedat mereu în fața frumuseții costumului muscelean femeiesc. Acest proces este încă în curs în unele centre.

Portul popular din Muscel s-a dezvoltat în decursul istoriei pornind de la un substrat comun pentru portul romînesc în general. Simțul artistic foarte dezvoltat la populația din zona Muscel a făcut ca unele elemente

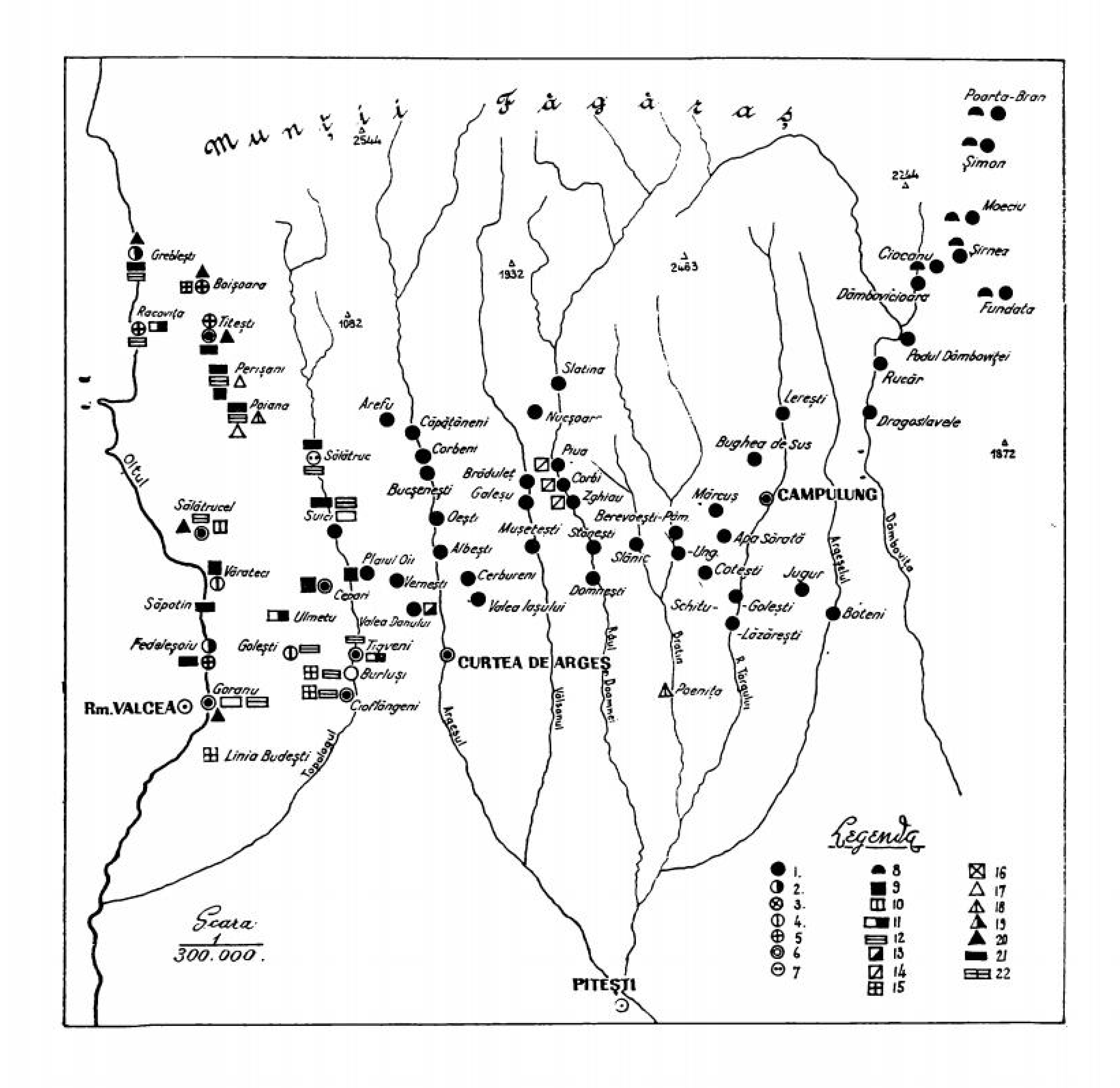
* După dr. N. Manolescu, « Igiena țăranului Romîn » 1895, pag. 33

de port, între care iile femeiești, maramele și fotele, să capete uneori forme de realizări artistice de o mare frumusețe, contribuind astfel la faima costumului muscelean. Linia structurală simplă, ornamentația bogată dar echilibrată și coloritul mai mult sobru, conferă o notă de eleganță cu totul deosebită acestui costum.

Portul păstoresc, ca și unele piese de port sau terminologia elementelor care compun costumul femeiesc sau bărbătesc, indică un strîns contact de-a lungul istoriei, între sudul Ardealului și Muscel. Prezența unor sate cu populație ardelenească în zona Muscelului, care își păstrează încă portul, iar în parte și graiul, aduce și astăzi în configurația costumului muscelean o notă particulară. Procesul de influență reciprocă între costumul muscelean și cel ardelenesc din satele « ungurenești » este încă în curs.

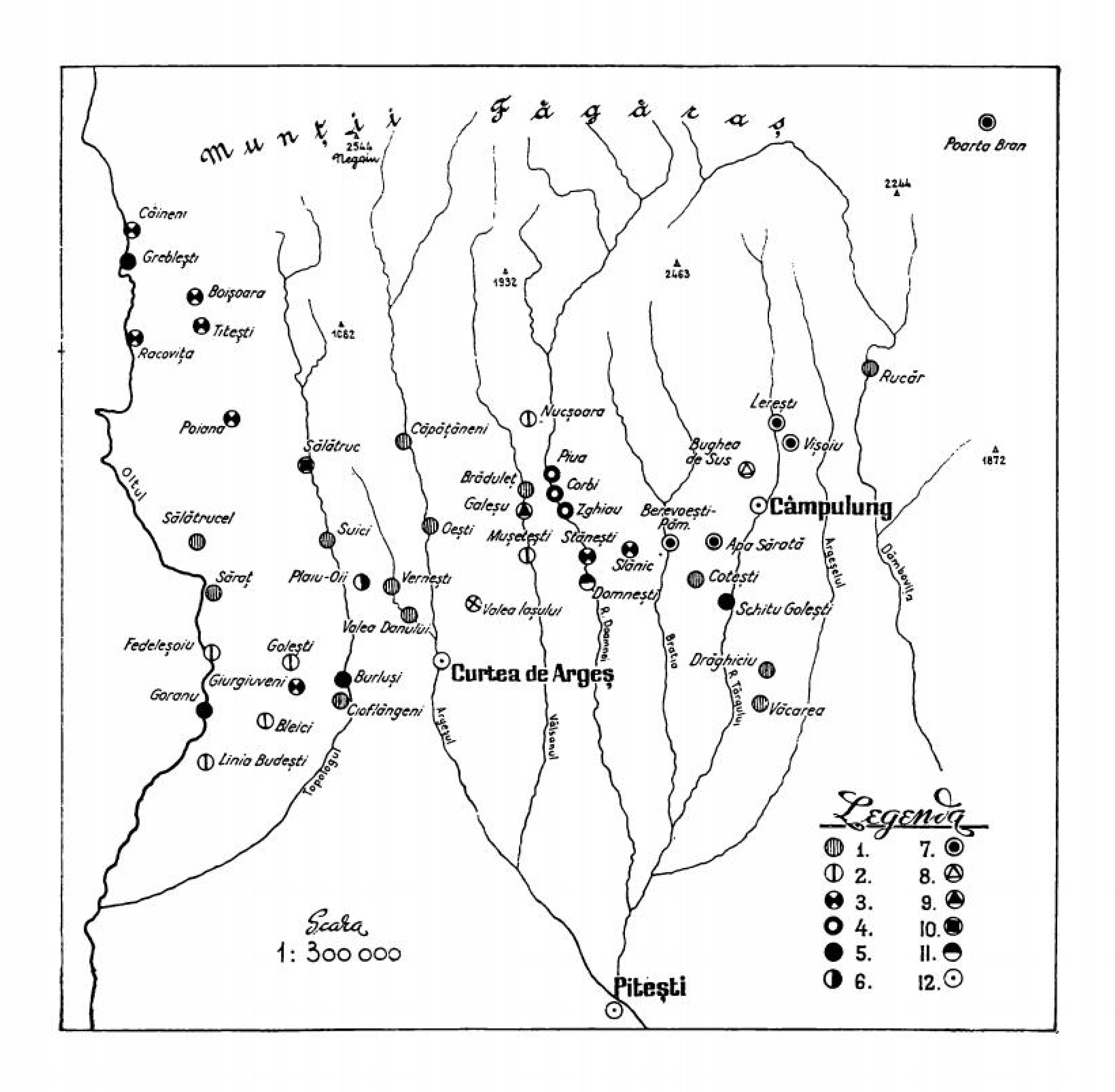
Existența unei bogate terminologii a costumului, comună pentru zona Muscel și părțile limitrofe ardelenești, indică fără îndoială faptul că, în afară de grupurile actuale de ungureni, au existat vechi așezări de populație ardelenească, care între timp s-au asimilat.

Costumul popular din Muscel este astfel deosebit de interesant deopotrivă pentru valoarea sa artistică și pentru lămuririle pe care ni le aduce cu privire la raporturile etnografice, care s-au țesut pe linia Carpaților, între cele două versante ale sale.

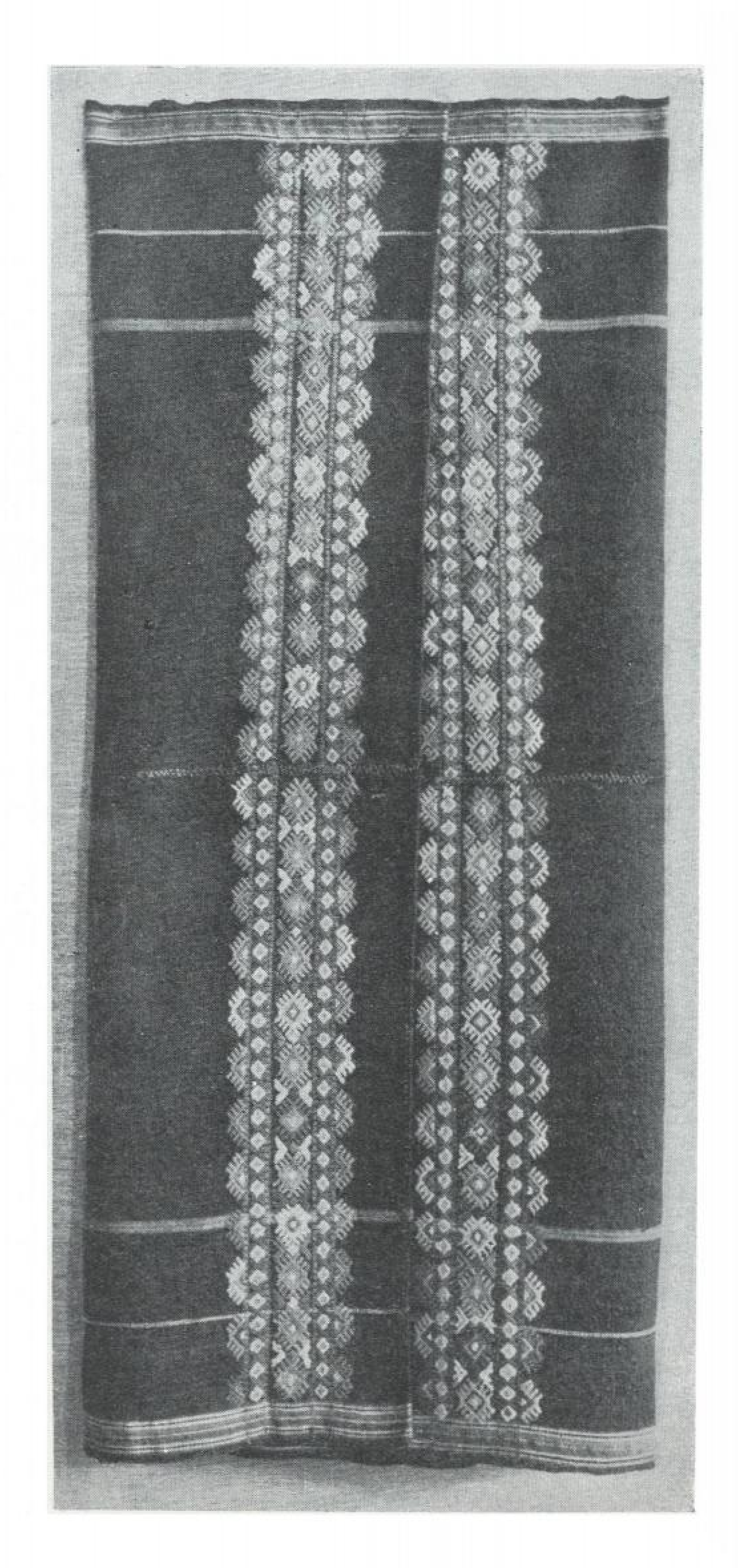
16. Aria de răspîndire a fotei şi catrinţei. — *Limita dintre ele*

1. Fotă. — 2. Fotă cu beteală şi fluturi purtată pe la 1910. — 3. Fota în dispariţie. — 4. Fotă purtată iarna. — 5. Fotă aleasă cu fir numită «vîlnic». — 6. Fota purtată sporadic. — 7. Fotă şi şurţuri, mai frecvent fotă. — 8. Fotă de Moeciu, cu pulpene. — 9. Şurţuri (catrinţă). — 10. Şurţuri, mai ales negre. — 11. Şurţuri de casă sau cumpărate. — 12. Şurţuri ungureneşti. — 13. Şurţuri purtate sporadic. — 14. Şorţ purtat în faţă şi catrinţă cu fond roşu în spate. — 15. Catrinţe alese. — 16. Şorţuri sau fotă, predominînd şorţurile. — 17. «Foi» (fustă) purtate la lucru. — 18. Fotă, sorţuri şi foi (la sărbătoare). — 19. Fotă, dar mai ales fustă şi rochie. — 20. «Rochie» («fustă»). — 21. Catrinţă purtată doar în faţă, mai ales de bătrîne. — 22. Şorţuri; bătrînele poartă unul în faţă, iar tinerele în faţă şi spate

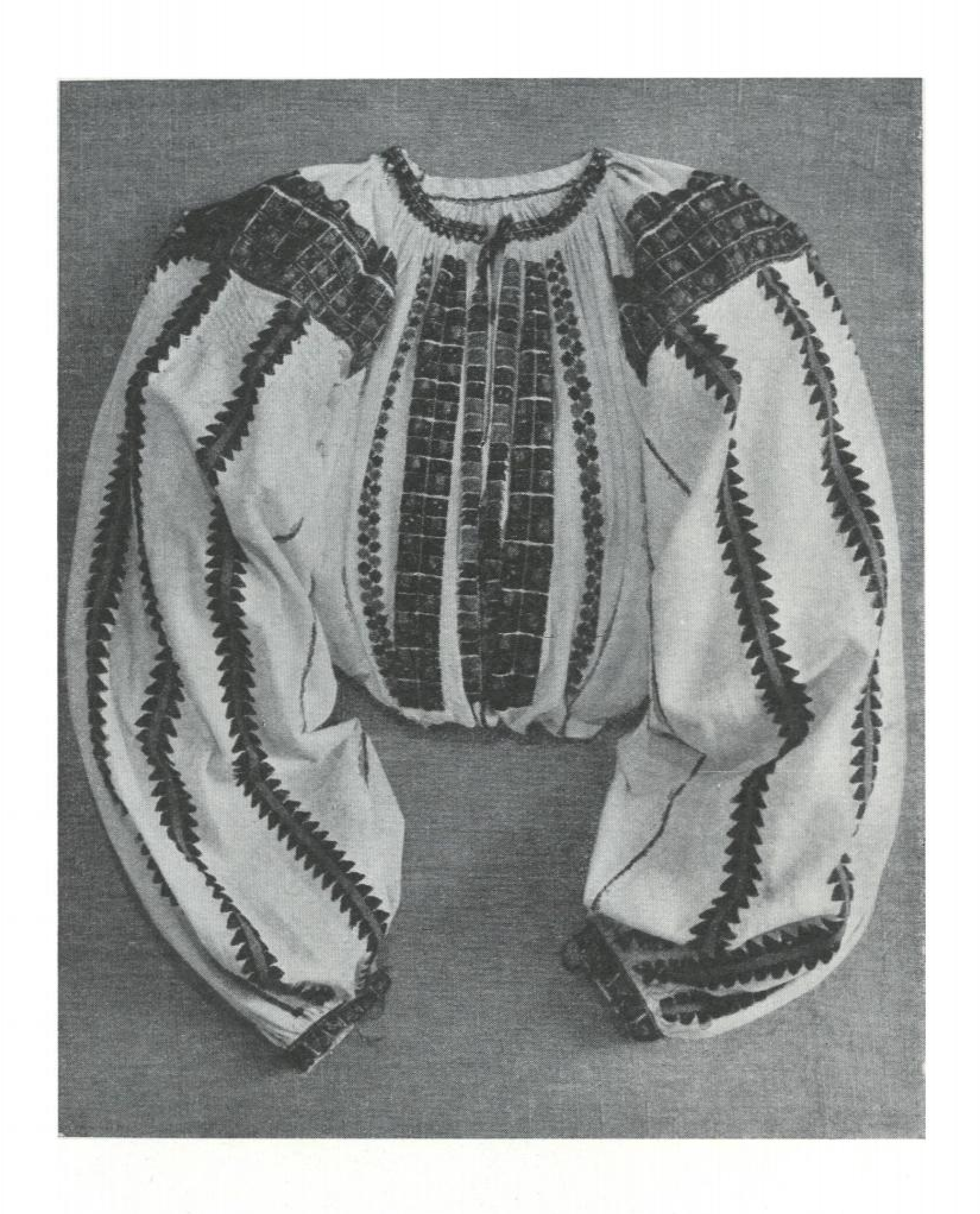

17. Aria de răspîndire a cămășii bărbătești cu fustă
(fustanela nord-dunăreană)

1. Cămașă cu fusta încrețită roată. — 2. Cămașă cu fusta «lipită» sau separată, încrețită roată. — 3. Cămașă cu fusta separată sau cusută de trup. — 4. Cămașă cu fusta cusută de trup și încrețită la spate. — 5. Cămașă cu fusta separată sau «lipită» încrețită fie la spate, fie peste tot. — 6. Cămașă cu fusta separată. — 7. Cămașă cu fusta «lipită». — 8. Cămașă cu fusta «lipită» în dispariție. 9. Cămașă cu barbur (i) cu fustă. — 10. Cămașă cu fusta separată sau « lipită » încrețită « roată ». — 11. Cămașă cu fusta, mai ales « lipită »

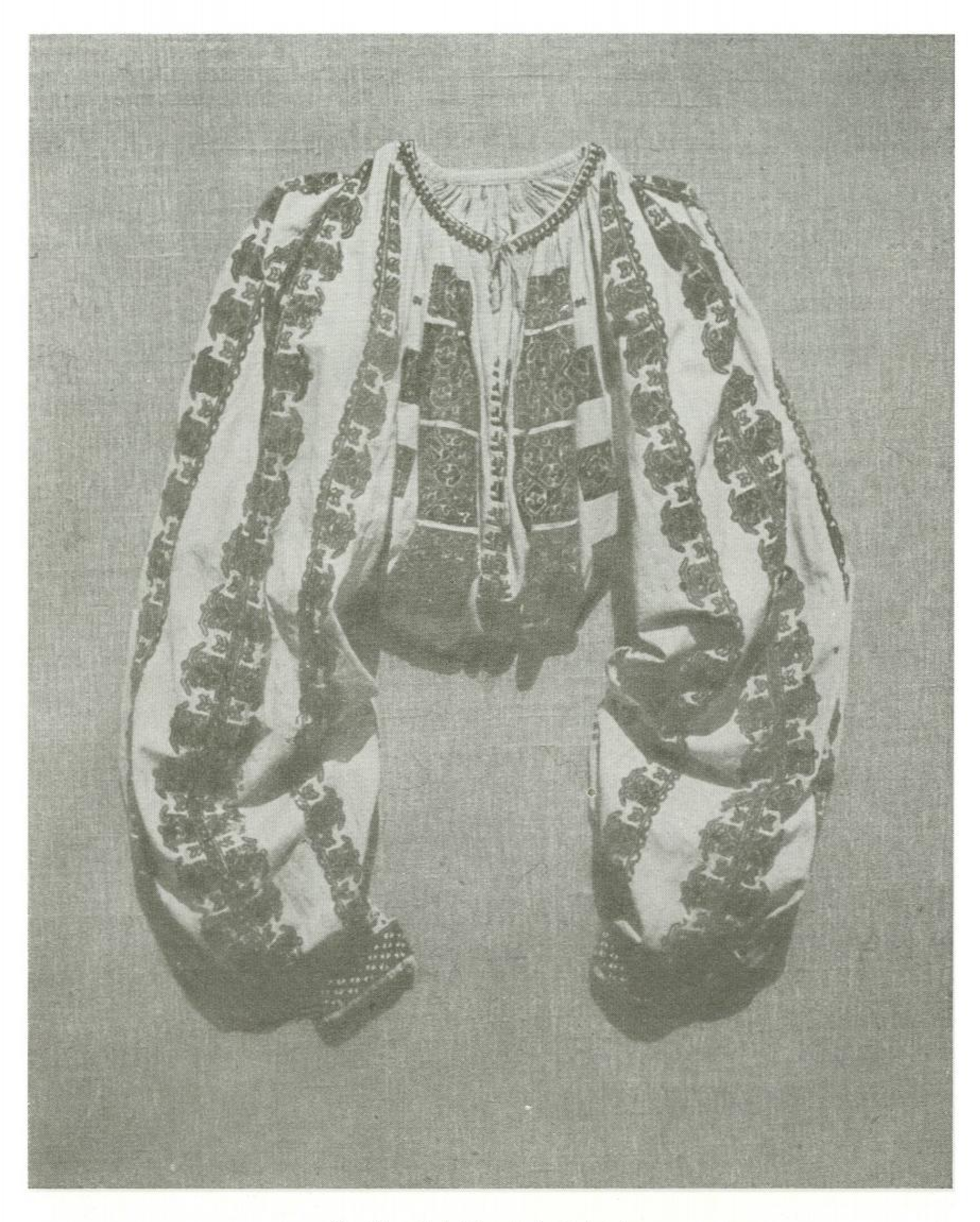
18. Fotă de Muscel bogat ornamentată la capete

19. Cămaşă femeiască cu ornamente în fuşte şi ştiuci

I. Cămaşă veche de Muscel împodobită cu ornamentul în fuşte

II. Cămaşă de Muscel de tip bătrînesc

20. Cămaşă femeiască aleasă cu fir de argint în motive geometrice

21. *Mama şi fiica*

22. Marama împodobeşte capul femeilor dînd o notă elegantă costumului femeiesc

23. Femeie în costum de sărbătoare purtînd cămașă împodobită cu motive florale

24. *Musceleancă din comuna Dragoslavele*

25. Rucăreancă. Pe cap are testimel, iar deasupra o legătoare țesută din mărgele care se poartă sub maramă

26. Femeie din Rucăr. Poartă cămașă aleasă în motivul șerpeasca și fotă cusută cu fir

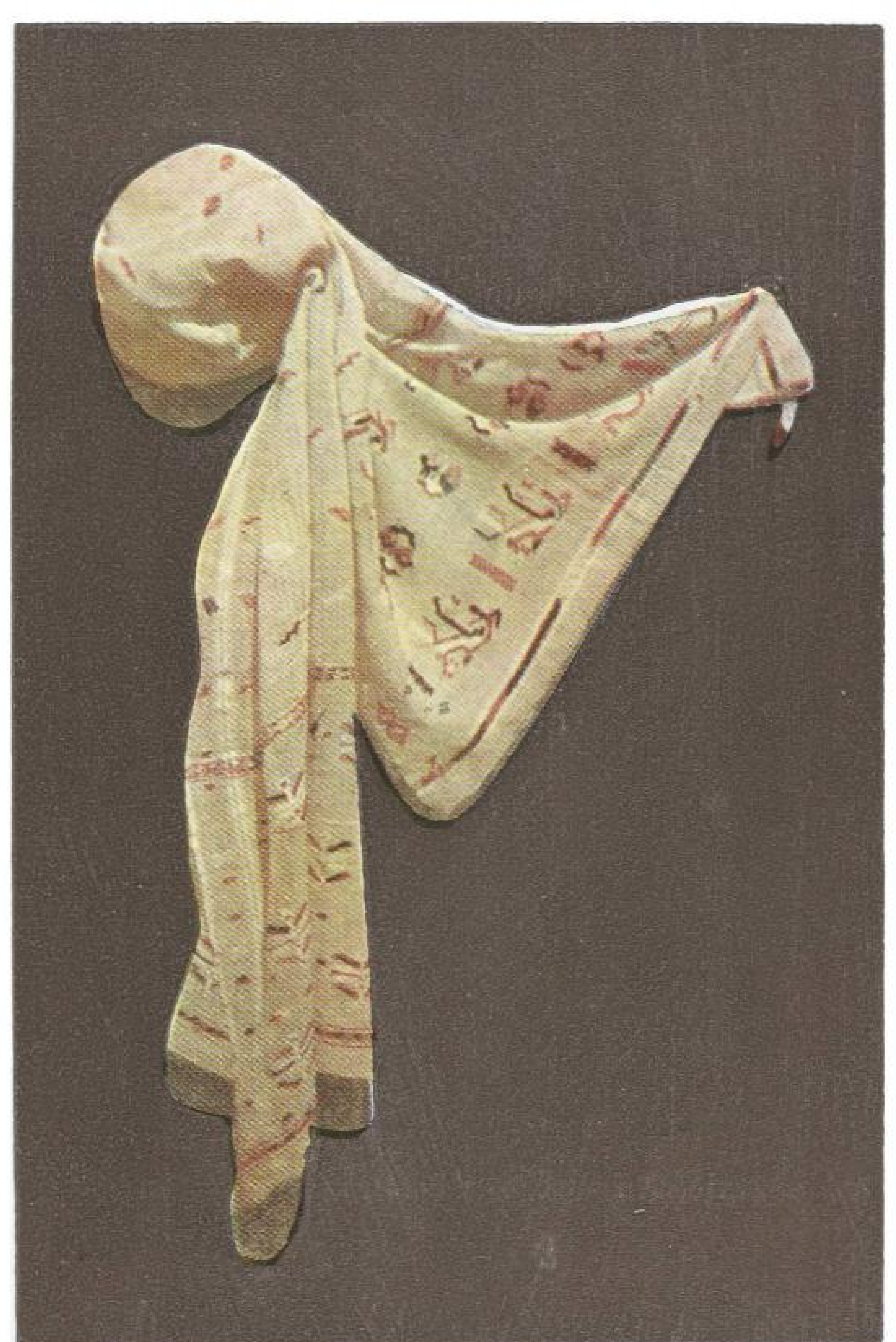

27. Bătrînă din Rucăr. Marama este aleasă cu ornamente geometrice

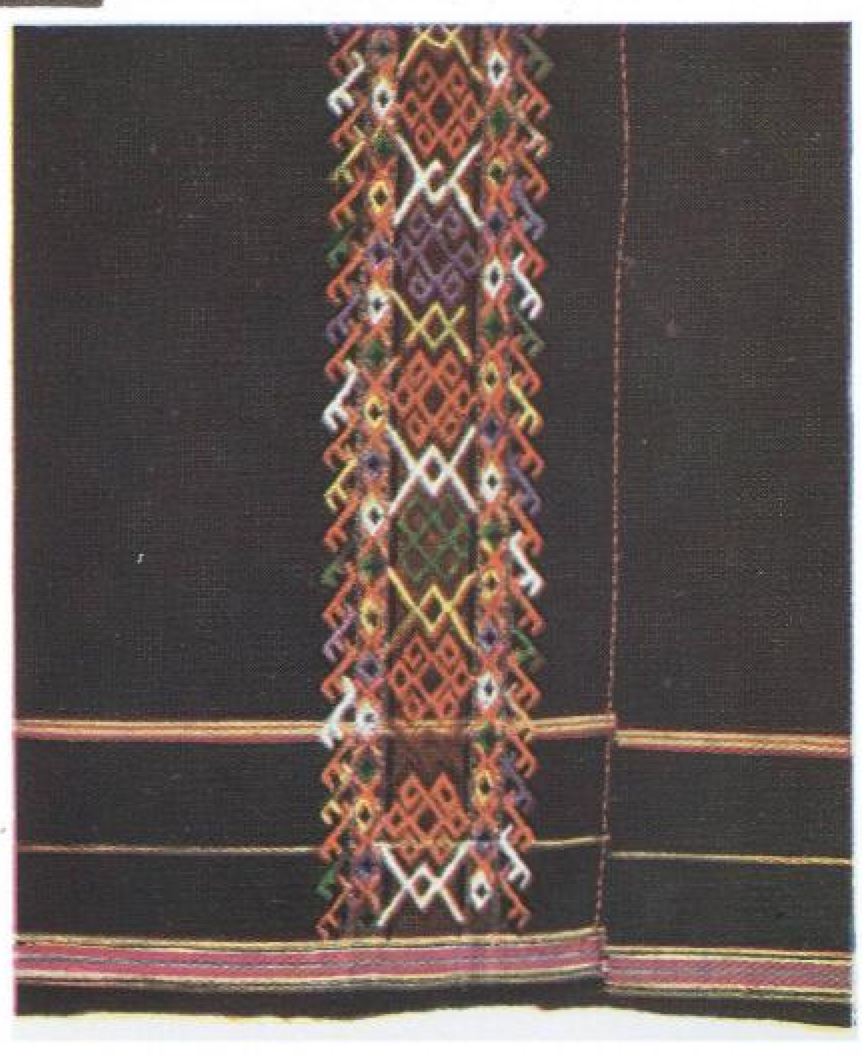
28. Femeie din satul Romîneşti cu maramă împodobită cu motive florale

29. Bătrînă din Rucăr purtînd maramă.

III. Maramă ornamentată cu motive florale și zoomorfe

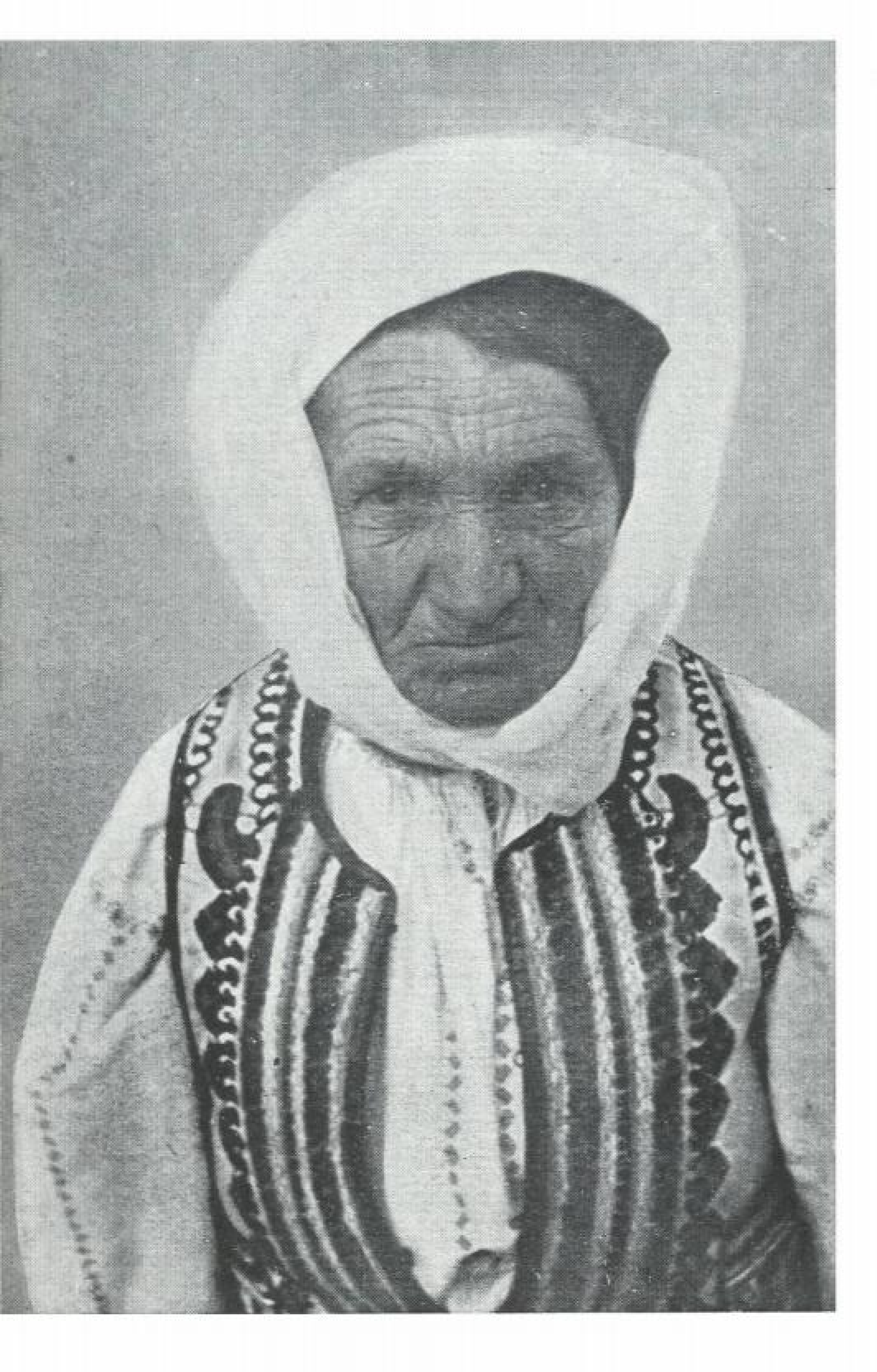
IV. Detaliu de fotă de Muscel

30. Marama atîrnă pînă la poalele fotei.

31. Velitură bătrînească de tradiţie romană văzută din faţă

32. Bătrînă din comuna Corbi de pe rîul Doamnei cu aceeaşi velitură văzută lateral

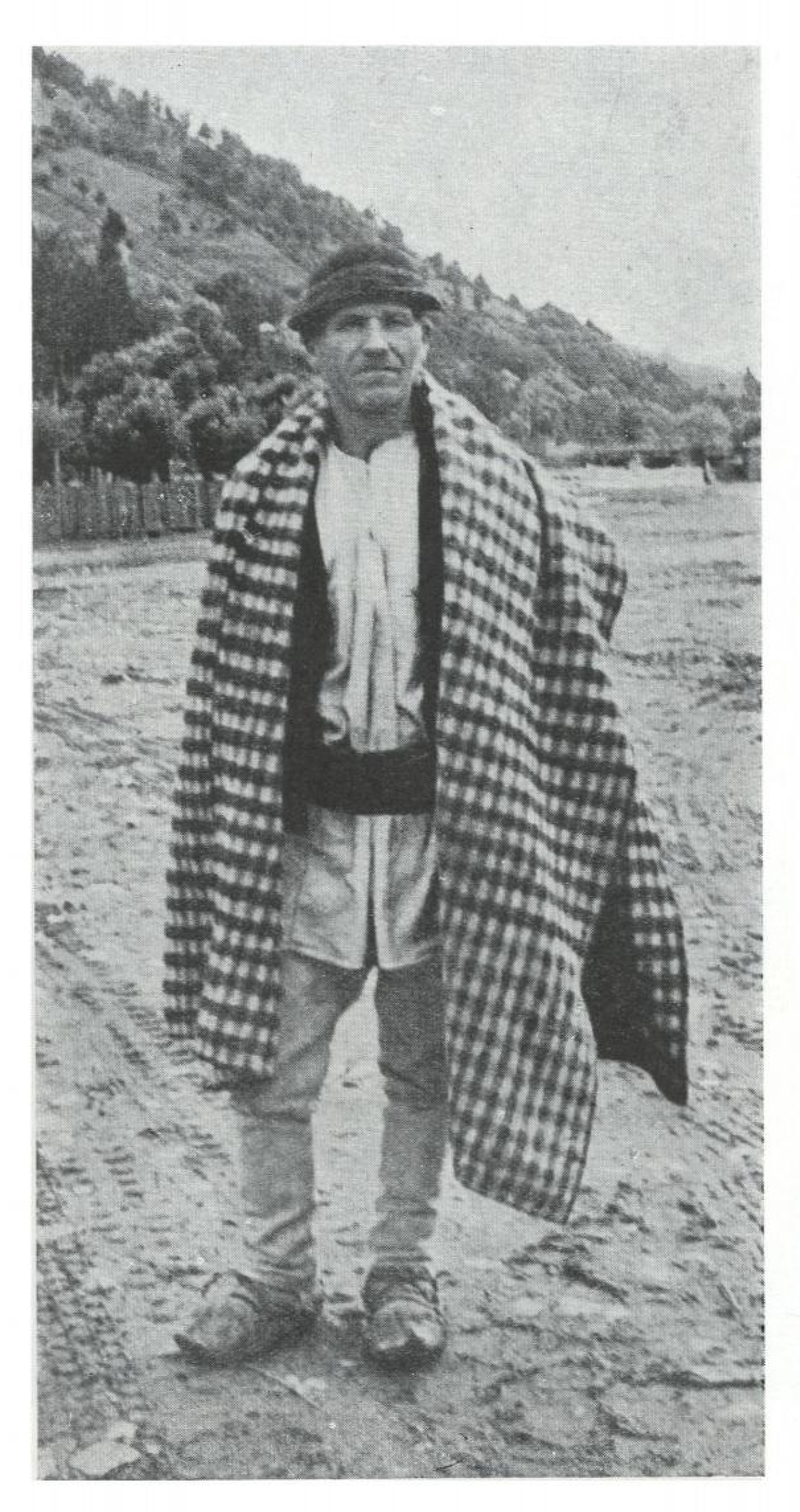
33. Femei din comuna Dragoslavele torcînd la marginea rîului

34. Țăran purtînd cojoc lung asemănător cu «bituşca» sibiană

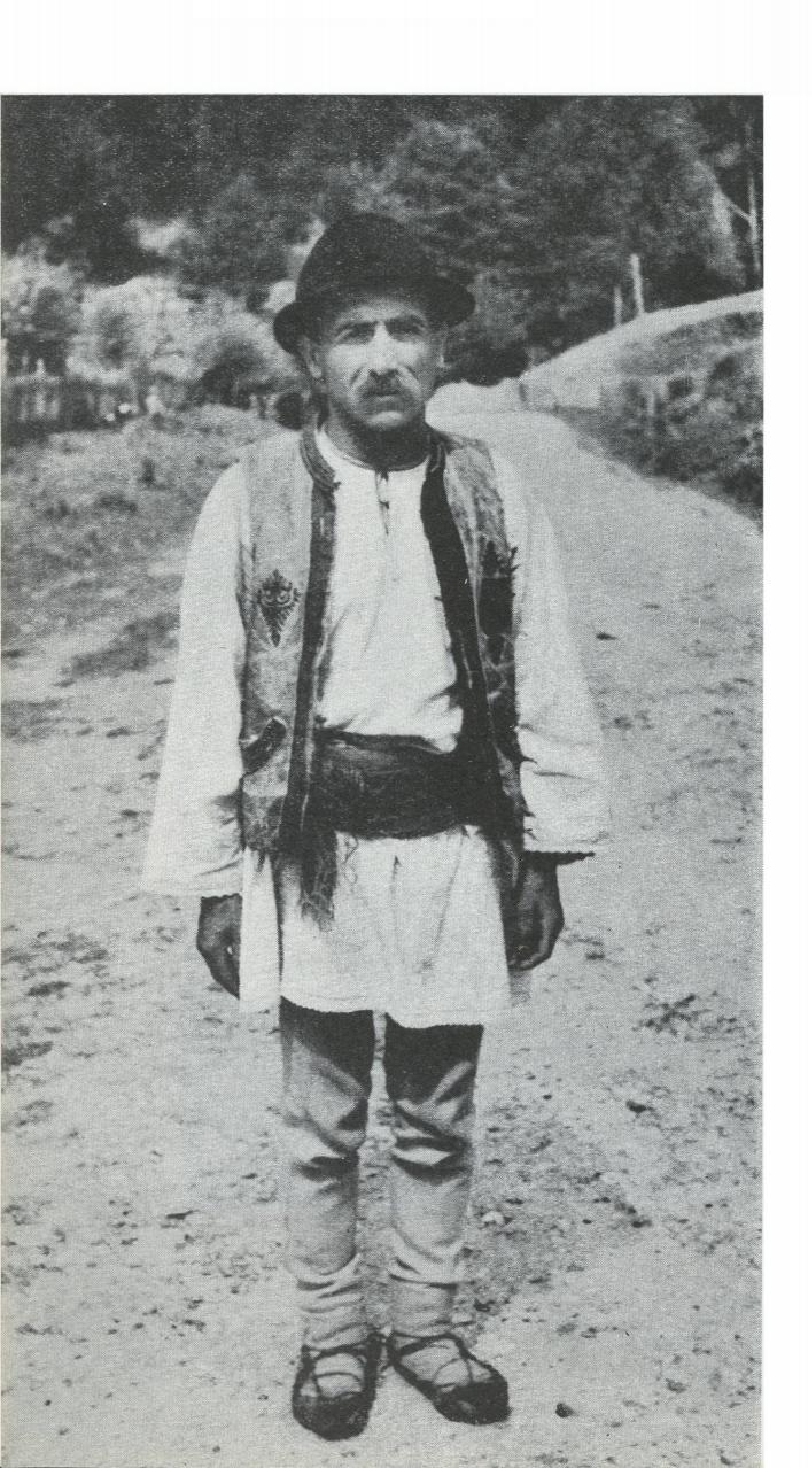
35. Tineri musceleni în port păstoresc ungurenesc de vară. La cămaşă se observă ornamentul denumit « barburi »

36. Cioban coborît de la stînă cu țolul specific pe spinare. Comuna Rucăr

37. Rucăreancă în drum spre tîrg

38. Port bărbătesc de muncă

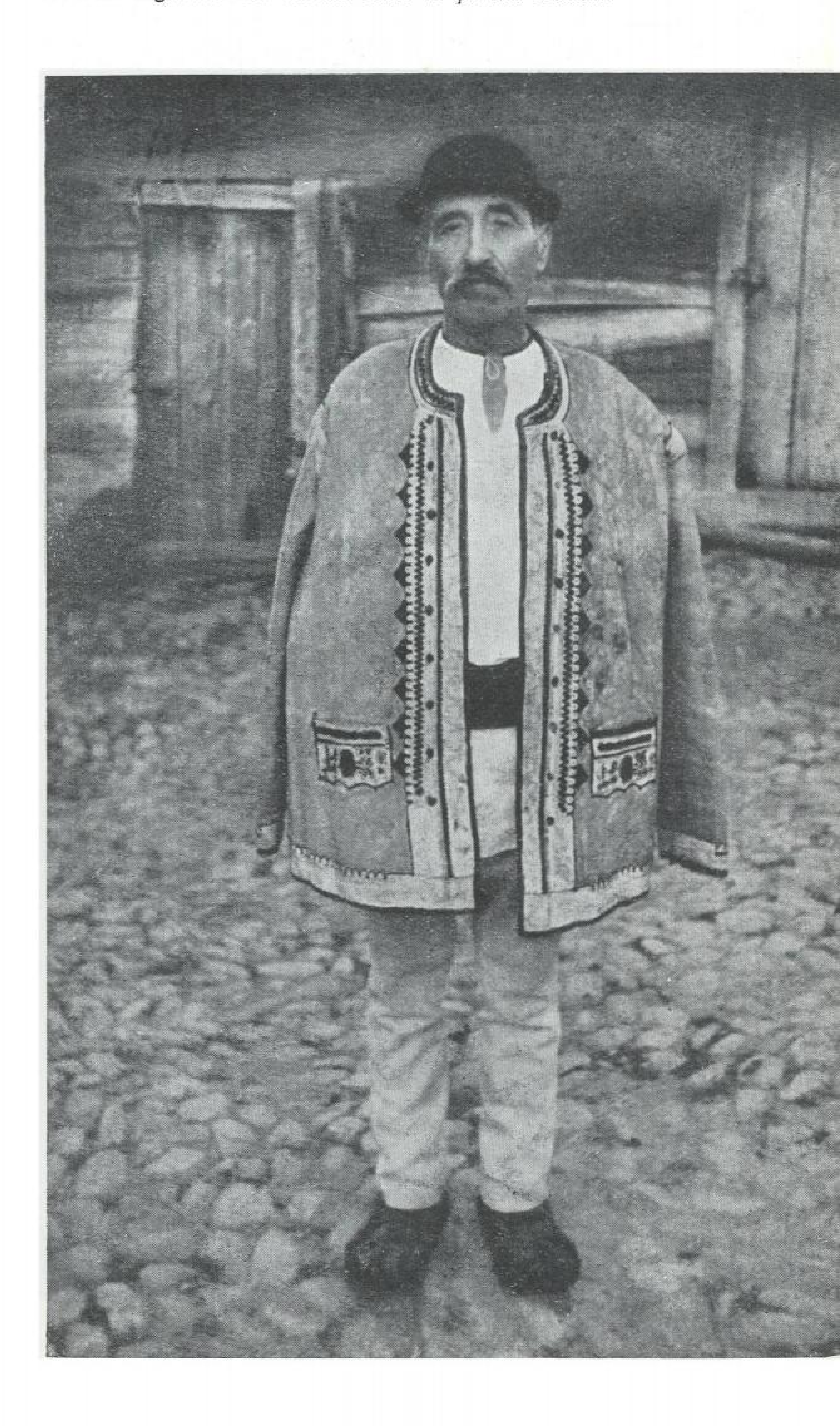

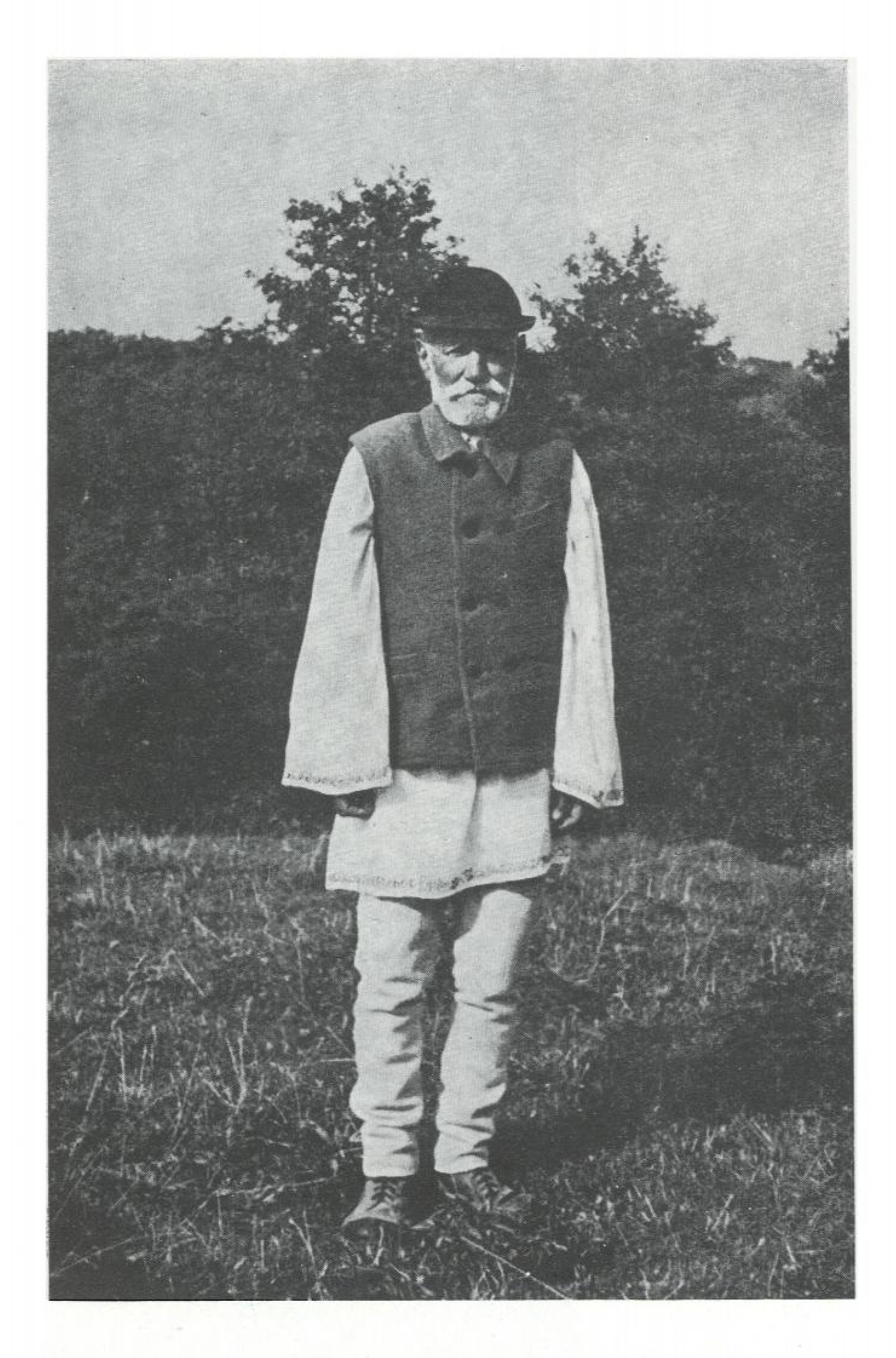
39. Musceleancă în costum de toate zilele

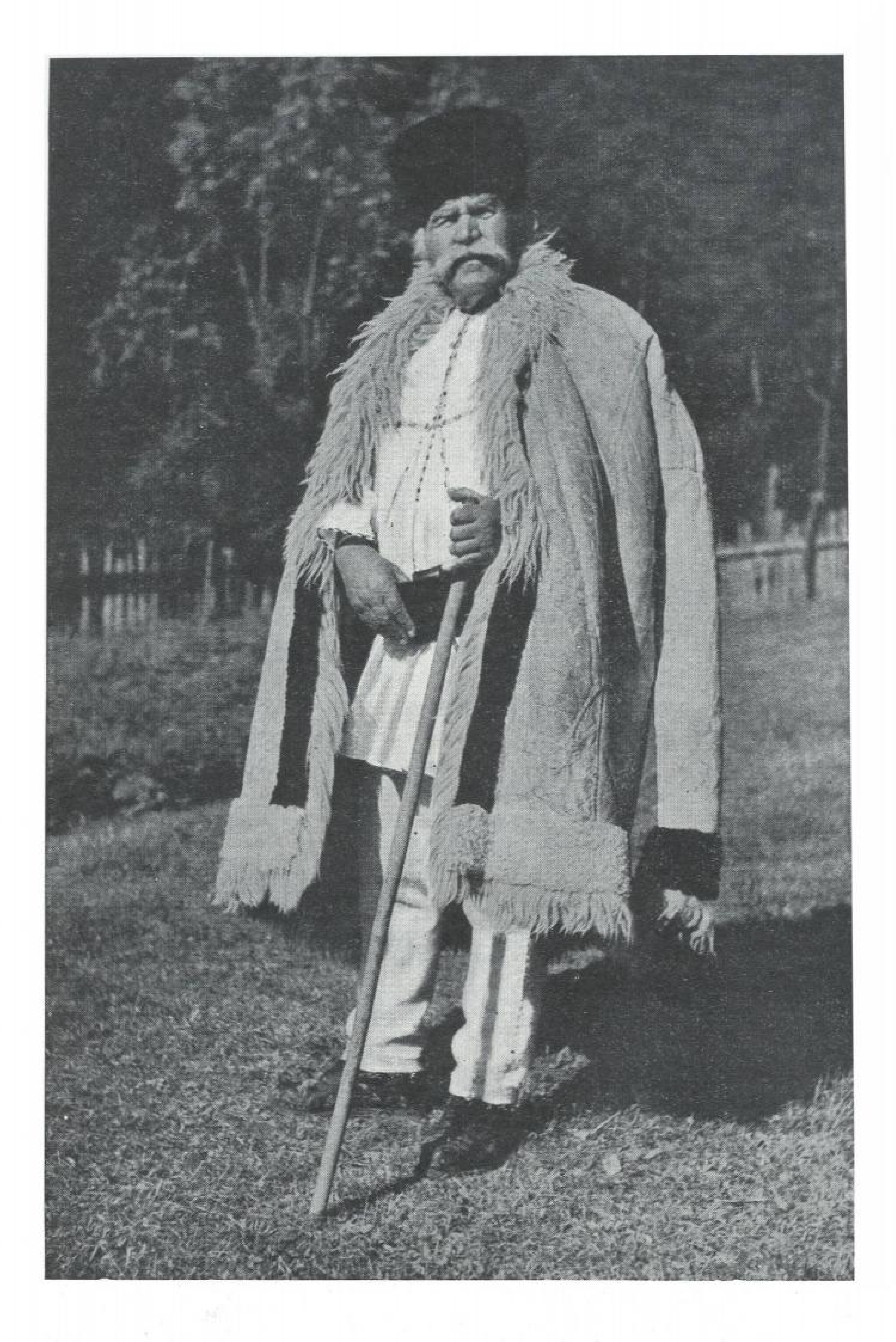
40. Bătrîn din Rucăr purtînd zeghe şi pălăriuţă

41. Port ungurenesc din comuna Corbi de pe rîul Doamnei

42. Păstor muscelean din satul Romineşti *purtînd pălăriuţă, vestă, cămaşă cu clini şi cioareci*

43. Bătrîn din Rucăr în port păstoresc ungurenesc

LISTA REPRODUCERILOR

Ilustrații în text

1. Grup de țărani musceleni. Stampă din prima jumătate a sec. XIX.
2. C. Popp de Szathmary: Țărani din Muscel, călări (acuarelă).
3. C. Popp de Szathmary: Rucăreancă (acuarelă, 1868).
4. C. Popp de Szathmary: Muscelean și musceleancă (acuarelă).
5. C. Popp de Szathmary: Musceleancă (desen acuarelat).
6. Croiul iiei de Muscel.
7. C. Popp de Szathmary: Bărăția din Cîmpulung (acuarelă).
8. N. Grigorescu: Bărbat din Cîmpulung (pictură, 1867).
9. N. Grigorescu: Stanca Radu Bastea din Rucăr (pictură, 1867).
10. N. Grigorescu: Rucăreancă. (Pălăria este pusă deasupra cîrpoiului, iar la gît poartă glugă).
11. Croiul simplu al cioarecilor.
12. Croi de cioareci cunoscut încă din epoca bronzului în nordul Europei.
13. Opincă de tip carpatic cu îngurzire peste muchie a) croiul, b) îngurzirea, c) forma opincii.
14 Opinci femeiești — tip carpatic — îngurzite peste muchie.
15. Port bărbătesc din Muscel. După dr. N. Manolescu, «Igiena țăranului romîn» 1895, pag. 33.
16. Aria de răspîndire a fotei și catrinței. Limita dintre ele.
17. Aria de răspîndire a cămășii bărbătești cu fustă (fustanela nord-dunăreană).

Ilustrații în afara textului

18. Fotă de Muscel, bogat ornamentată la capete.
19. Cămașă femeiască cu ornamente în fuște și știuci.
20. Cămașă femeiască aleasă cu fir de argint în motive geometrice
21. Mama și fiica.
22. Marama împodobește capul femeilor dînd o notă elegantă costumului femeiesc.

23. Femeie în costum de sărbătoare purtînd cămaşă împodobită cu motive florale.
24. Musceleancă din comuna Dragoslavele.
25. Rucăreancă. Pe cap are testimel, iar deasupra o legătoare țesută din mărgele care se poartă sub maramă.
26. Femeie din Rucăr. Poartă cămaşă aleasă în motivul şerpeasca şi fotă cusută cu fir.
27. Bătrînă din Rucăr. Marama este aleasă cu ornamente geometrice.
28. Femeie din satul Romîneşti cu marama împodobită cu motive florale.
29. Bătrînă din Rucăr purtînd maramă.
30. Marama atîrnă pînă la poalele fotei.
31. Velitură bătrînească de tradiție romană văzută din față.
32. Bătrînă din comuna Corbi de pe rîul Doamnei cu aceeaşi velitură văzută lateral.
33. Femei din comuna Dragoslavele torcînd la marginea rîului.
34. Țăran purtînd cojoc lung asemănător cu « bituşca » sibiană.
35. Tineri musceleni în port păstoresc ungurenesc de vară. La cămaşă se observă ornamentul denumit « barburi ».
36. Cioban coborît de la stînă cu țolul specific pe spinare. Comuna Rucăr.
37. Rucăreancă în drum spre tîrg.
38. Port bărbătesc de muncă.
39. Musceleancă în costum de toate zilele.
40. Bătrîn din Rucăr purtînd zeghe şi pălăriuță.
41. Port ungurenesc din comuna Corbi de pe rîul Doamnei.
42. Păstor muscelean din satul Romîneşti purtînd pălăriuță, vestă, cămaşă cu clini şi cioareci.
43. Bătrîn din Rucăr în port păstoresc ungurenesc.

Planşe color

I. Cămaşă veche de Muscel împodobită cu ornamentul în fuşte.
II. Cămaşă de Muscel de tip bătrînesc.
III. Maramă ornamentată cu motive florale şi zoomorfe.
IV. Detaliu de fotă de Muscel.

BIBLIOGRAFIE

1. Arhiva Institutului de istorie a artei
2. Dr. N. Manolescu, Igiena țăranului romîn, București, 1895
3. Gh. Oprescu, L'art du peuple roumain, Bucarest, 1938
4. Pr. I. Răuțescu, Dragoslavele, monografie, București, 1936

Responsabil de carte: Mia Prerau
Tehnoredactor: Sanda Negru
Corector: Micaela Zilber

Dat la cules 07.11.56. Bun de tipar 16.04.57. Tiraj 5110 ex. Hîrtie Kunstdruck de 120 gr. m². Ft. 700×1000/16. Coli ed. 3,38. Coli de tipar, 3,75. Ediţia I. Comanda 1992. Planşe policromii 3. A. nr. 3315. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 74/76.

Tiparul executat sub com. nr. 1480 la Intreprinderea Poligrafică nr. 4, Calea Şerban Vodă 133, Bucureşti — R.P.R.

Lei 10.—

18

LEI 10.—